

ROMAIN ROLLAND

(1866-1944)

MEILĖS IR MIRTIES ŽAISMAS

(1924)

Vertė Juozas Baltušis

VEIKĖJAI

Žeromas de Kurvuazje, Konvento narys, 60 metų

Sofi de Kurvuazje, jo žmona, 35 metų

Klodas Vale, Žirondos deputatas, tremtinys, 30 metų

Lazaras Karno, Visuomeninio gelbėjimo komiteto narys, 41 metų

Deni Bajo, 65 metų

Horacijus Buše, 25 metų,

Lodojiska Serizje, 25 metų

Chlorisa Susi, 17 metų

Kraparas, Visuomenės saugumo komiteto delegatas

Timoleonas

Nacionalinės gvardijos gvardiečiai, darantys kratą

Asilo Oda

Veiksmas vyksta Paryžiuje, pas Kurvuazje, 1794 metų kovo pabaigoje.

Liudviko XVI stiliaus svetainė su plačiais įstiklintais langais, pirmajame aukšte, per tris pakopas aukščiau sodo lygio. Galinės sienos viduryje plačiai atidarytos stiklinės durys į sodą, kur veda trys pakopos. Ndidelis sodelis visas nušviestas saulės. Pro atviras duris matyti nuostabus žydrai rožinis alyvų krūmas, o sodo gilumoje siena, skirianti sodą nuo gatvės. Sieną nelabai aukšta: mažas vaikas, pasistojęs ant tumbos, stovinčios dešinėje kertėj, galėtų žiūrėti per ją į gatvę.

Virš sienos iš lėto rausta ir gesta dangus.

Svetainės viduje:

Kairėje – dvejios durys: vienos prie rampos, antrosios – arčiau sodo. Kai pastarosios atidarytos, matyti miegamasis. Tarp abiejų durų aukštas marmurinis židinis. Ant jo – Voltero biustas. Virš židinio didelis veidrodis. Kairėje nuo židinio – Liudviko XVI-ojo stiliaus rašomasis stalas. Tarp stalo ir durų, kiek arčiau rampos, įrengtas žemų kėdžių kampelis intymiems pokalbiams. Židinio kakta, stalas ir kinietiška širma uždengia sodo vaizdą.

Dėšinėje – durys, priešais esančio arčiau sodo. Kai jos atidarytos, matyti sukti laiptai, aikštelės dalis, pirmosios pakopos, vedančios į gatvę. Priešais marmurinį židinį – langas į gatvę. Iš abiejų lango pusių kabo du dideli XVII-ojo amžiaus portretai, vaizduojantys namų šeimininką ir šeimininkę: jinai – dvidešimties metų, pavaizduota mitologijos ir pastoralės alegorijų stiliuje; jisai – Didro stiliuje, naminiu kostiumu, atidengtu kaklu, fuliarine kepure ant galvos, dirbantis, lyg ir besikreipęs į neegsistuojančius klausytojus. Portretai sudaro draugišką Volterui, besišypsančiam nuo židinio. Po šeimininkės portretu (pastarasis arčiau rampos) – didelis klavesinas, atitverias antrąjį kampelį pokalbiams.

Bendras įspūdis: subtilumas, taurus stilius, pripratimas prie prabangos, ir tuo pat metu aiškiai matomi nuskurdimo, netvarkos ir apleistumo pėdsakai. Monumentaliame židinyje tuščia; veiksmo pabaigoje jame bus įkurta pasigailėtina ugnis. Rašomasis ir antrasis stalai užversti popieriais. Tarp popierių stovi kavos puodukai. Sietynas tuščias, vėliau viena žvakė apšvies sceną.

Pirma scena

Uždangai kylant, dvi jaunos moterys – Sofi de Kurvuazje ir Lodojiska Servizje, jauna mergina Chlorisa Susi, jaunas karininkas Horacijus Buše ir senis Deni Bajo susikibę rankomis sukasi aplink žydinčių alyvų krūmą, dainuoja nacionalinio žaidimo Gretri „Skaistybė sugrįžo“ dainą.

DENI BAJO (*Uždusęs, stengiasi ištrūkti iš ratelio*). Pasigailėkite, jaunieji!

CHLORISA, LODOJISKA, HORACIJUS. Ne, ne! Dar vieną ratą!

Senis išlaisvina vieną ranką, bet už kitos jį dar laiko. Jis įtempia paskui save į kambarį visą kompaniją, kuri dainuoja toliau. Krinta į kėdę, stengiasi atgauti kvapą. Tuo metu jaunimas apsupa jį ir užtraukia kitą pašaiptą dainą Gretri motyvais: „Laisvės medžio pasimėgavimas“. Dainos metu CHLORISA uždeda seniui ant galvos alyvos šakutę, sulenkusi ją vainiku.

CHLORISA, LODOJISKA, HORACIJUS (*Dainuoja*).

Tegul kvapus gėlių medus

Senatvės ištirpdys ledus...

Pridengt jums smilkinius žilus

Uždės jaunimas vainikus...

SOFI. Aš išlaisvinsiu jus, senasis drauge. Na, jaunieji bepročiai, duokite gi jam atsikvėpti! Šokite, sukitės! Ratu, ratu! Mes, seni žmonės, išsijungėm iš srovės.

DENI. Aš protestuoju. Senas čia tiktai aš.

SOFI. Egoistas!

HORACIJUS ir LODOJISKA. Mes visi protestuojam! Tai bent pokštas!

SOFI. Aš jau praėjau pusę kelio. (*Deni*) Jūs galite protestuoti, o aš vis tiek jūsų pusėj...

DENI. Puikus radinys! Daugiau aš nebesakysiu nė vieno žodžio.

LODOJISKA. Bet mes neleisime savęs apiplėšti! Ne, ne, jūs priklausote mums! Jūs pati jauniausioji mūsų tarpe!

SOFI (*Kilstelėdama ant smilkinio žilų plaukų sruogą*). Matote? Žili plaukai!

LODOJISKA. Koks čia nuopelnas! Kiekvienas gerai paieškojęs atras pas save tiek žilų plaukų.

HORACIJUS. Ir aš jų turiu!

LODOJISKA. Ir aš!

CHLORISA. Ir aš!

VISI (*Juokdamiesi*). Na ne!

CHLORISA. Garbės žodis! Vieną plauką! (*Rodo*)

SOFI. Jis gelsvas!

CHLORISA. Ne, žilas!

HORACIJUS. Kas jų neturi po viso to, ką teko išgyventi per pastaruosius penkis mėnesius!

LODOJISKA. Penkis mėnesius! Ne, dvigubai daugiau!

CHLORISA. Ne, trigubai!

HORACIJUS. Mes kalbame tik apie šitą žiemą! O visa kita...

DENI. Apie tai geriau patylėti.

CHLORISA. Kiek teko iškentėti!

LODOJISKA. Savaitėmis be šviesos!

DENI. Be malkų, be duonos!

CHLORISA. O, man būdavo taip šalta, kad rytais aš nesiryždavau keltis iš patalo.

LODOJISKA. Aš irgi šaldavau savo lovoje. Ji dabar per didelė.

HORACIJUS (*Vylingai žvilgtelėjęs*). Ją reikia apgyvendinti!

DENI. Sykį aš šešiolika valandų praleidau Bersi krantinėje, nuo septynių valandų vakaro iki vienuoliktos ryto vėjyje laukdamas, kol išduos man maišą malkų ir keletą saikų miltų, kuriuos aš turėjau paskui vežti vežimėliu per plikšalą. Aš du kartus kritau.

SOFI. Kas geriau – badas ar šaltis?

LODOJISKA ir CHLORISA. O, šaltis blogiau!

HORACIJUS. Ne, badas!

LODOJISKA, CHLORISA, SOFI. Šaltis! Šaltis! Šaltis!

HORACIJUS. Badas! Badas! Badas!

LODOJISKA. Ryjūnas!

CHLOISA. O, tūkstantį kartų sutikčiau badauti, kad tiktai gaučiau nors penkias minutes pasišildyti kojas prie ugnies!

LODOJISKA. O aš pravirkčiau iš džiaugsmo! (*HORACIJUS juokiasi*) Jūs juokiatės, barbare... O, jūs juk nežinote!

HORACIJUS. Mozelio armijoje man teko miegoti sniege. Tiesa, kartais mums pasitaikydavo sudeginti kokią nors trobelę, kad pasišildžius...

DENI. Su tais, kurie būdavo viduje?

HORACIJUS. Na, taip smulkiai mums netekdavo žiūrinėti.

CHLORISA. Kai man būdavo taip šalta, man atrodo, būtų buvę malonu – taip, taip! – malonu būti sudegintai!

LODOJISKA. Tik pagalvokite: pragaru vadinama vieta, kuri kūrenama!

HORACIJUS. Pragaras, kai eini į ataką su tuščiu skrandžiu.

LODOJISKA, CHLORISA. Ne, šaltis!

HORACIJUS. Ne, badas!

SOFI. Mes paragavome ir vieno, ir antro. Nėra ko pavydėti viens kitam.

CHLORISA. Viešpatie, kaip ilgai tas tęsėsi! Žiema nė už ką nenorėjo pasibaigti!

SOFI. Jinai jau praėjo. Nebekalbėsim apie ją daugiau. Pasidžiaukime švelnia saulės šviesa ir šiluma!

DENI. Pirmoji šilta pavasario diena... Nuostabus mūsų draugas! Kokia maloni mintis atėjo jums į galvą – pakvieste mus atšvęsti šią dieną jūsų sode!

LODOJISKA. Švęsti pavasarį, atgimstantį jūsų žydinčiose alyvose!

SOFI. Argi aš galėjau saugoti pavasarį vien tiktai sau? Šiuo skurdžiu metu kiekvienas turi dalintis su draugais savosios laimės trupinėliais.

LODOJISKA. Taip. Laimė dabar tapo retenybė.

DENI. Laimė? Jos vardas pasidarė man nebepažįstamas!

CHLORISA. Kaip seniai mes besijuokėm! O dieve mano! (*Pravirksta*)

SOFI. Brangioji, brangioji, kas tau?

CHLORISA. Argi mes turime teisę juoktis?

DENI. Taip, mes per daug kentėjome.

SOFI (*Chlorisai*). Žinoma, turime teisę! Brangioji mano, tai mūsų pareiga!

CHLORISA. Visi, kurių mes netekome!

LODOJISKA. Mano mylimasis!

CHLORISA. Ir mano!

DENI. Ir mano!

SOFI. Ts-s...Ts-s...

HORACIJUS. Apie tuos, kurių dar neteksite, jūs negalvojate?

LODOJISKA. Aš išsaugosiu tuos, kuriuos dar turiu, aš nenoriu jų prarasti. Ne, šito tai aš nenoriu!

HORACIJUS. Tad negalvokime apie kitus ir einam šokti.

LODOJISKA. Einam šokti, beširdi!

HORACIJUS (*Chlorisai*). Jūs irgi, draugužė?

CHLORISA abejoja, žiūri į Sofi.

SOFI. Eik, mano vaike.

HORACIJUS. Vėl pradėsime ratelį!

Jaunimas eina į sodą ir ten iš naujo dainuoja, eina ratelį. DENI ir SOFI pasiliko svetainėj. Jie sėdi kairėje, tarp rašomojo stalo ir vidinių durų prie rampos.

DENI. Kiekvienas mąsto apie savo mirusiuosius: toji apie savo sužadėtinį, šita apie vyrą, o aš apie savo sūnų. Apie mirusius... Tačiau gyvenimas stipresnis.

SOFI. Net jumyse, senasis drauge?

Šios scenos pradžioje SOFI kupina švelnios ir aiškios ramybės, taip skiriančios ją nuo kitų įsiaudrinusių veikiančiųjų asmenų.

DENI. Net manyje... Man gėda...

SOFI. Jūs ne vienintelis. Klausykitės!

Anapus sodo sienos gatve eina minia. Girdėti dainos, smuiko, fleitos, tamburino garsai, džiaugsmingi šauksmai.

DENI. Taip, šitoj minioj, žengiančioj su daina, nėra nė vieno žmogaus, kuris nebūtų išgyvenęs savosios išbandymų dalies, savo nepriteklių, kurio artimųjų tarpe nebūtų karo arba Revoliucijos aukų. Nė vieno, kurio rytdiena nebūtų tiek pat kupina nerimo, kaip vakarykštė jo diena – kančių.

SOFI. Dėl to jie ir dainuoja. Kad negalvotų apie tai.

DENI. Ir nežiūrint visko, jie galvoja. Žiūrėkite!

Ratelis sode sustoja.

HORACIJUS. Ką jie ten šaukia? Paklauskim!

Jie pritilsta, norėdami išgirsti, ką šaukia laikraščių pardavėjas.

HORACIJUS (*Kartoja*). „Lygybės kurjeris“... Dideli mūšiai netoli... Priešas prie... (*Pribėga prie sienos, užlipa ant tumbos ir ištiesęs ranką per sieną pašaukia laikraščių pardavėją*) Ts-s... Pilietei! Ačiū! (*Grįžta su laikraščiu; abi jaunos moterys smelkiasi prie jo, norėdamos perskaityti*) Nuo Maaso iki Reino iš naujo formuojamos karališkosios kohortos. Respublikai teks atsakyti į tai didžiulėmis pastangomis. Pavasario saulė vėl įžiebta ugnį žaizdre. Teks man vėl žygiuoti.

LODOJISKA. Ne, ne! Aš nenoriu!

DENI. Kas gi mes per vieni, kad šnekame: „aš noriu“ arba „aš nenoriu“?

HORACIJUS. Taip, šito nori tėvynė.

CHLORISA. Tėvynė? Geriau sakykite – šitie baisūs žmonės!

LODOJISKA. Taip, Aukščiausiasis Komitetas!

SOFI prideda pirštą prie lūpų, visi nuleidžia galvas.

HORACIJUS. Jis teisus.

DENI (*Kosti*). Jie stipresni už visus.

CHLORISA. Jie kaip žmogėdra, jie visus mus suės.

LODOJISKA (*Uždengia ranka jai burną ir klausia Horacijų*). Juk ne tuojau... Horacijau, juk jūs ne tuojau pat išvažiuosite?

HORACIJUS. Ne, nemanau, žinoma, jeigu nebus staigiai įsakyta.

LODOJISKA (*Visus, išskyrus Sofi, pagavo normali, truputį karštligiška egzaltacija*). Kiek dar laiko?

HORACIJUS. Galbūt mėnesį.

LODOJISKA. O, visas mėnuo!.. Amžinybė...

DENI. Laimingi jauni! Ko tik jie neiškęstų už vieną mėnesį laimės!

CHLORISA. Ir aš jauna! Ir aš jos neturiu, aš jos neturėjau... O, man nereiktų net mėnesio... Nors diena, nors viena diena laimės!

SOFI. Tyliau, brangioji, jūs turėsite tokią dieną. O po jos – daug kitų laimingų dienų. Jums prieš akis – ilgas gyvenimas.

CHLORISA. Ne, ne, gyvenimas trumpas!

SOFI. Aš du kartus vyresnė už jus.

CHLORISA. Taip, jūsų laikai... Atleiskite man... Bet dabar viskas kitaip. Kas gali būti tikras dėl savo rytdienos?

LODOJISKA. Aš tikra dėl šios dienos. *(Ji žiūri į Horacijų)*

HORACIJUS *(Stovi šalia jos, ima ją už rankos ir pusbalsiu sako).* Šią naktį...

CHLORISA, išgirdusi šiuos žodžius, žiūri į juos priešišku žvilgsniu.

LODOJISKA *(Pastebėjusi šypsodamasi prieina prie Chlorisos, sėdinčios Sofi ant kelių, ir nori ją pagauti).* Mano gražuolėlė!

CHLORISA *(Piktai ištrūkdama).* Ne, nelieskite manęs! *(Išbėga į sodą)*

LODOJISKA. Kas jai pasidarė?

SOFI *(Su draugiško priekaišto atspalviu).* Jūs tai gerai žinote.

HORACIJUS. Ji pavydi mums.

DENI. Ji – ne vienintelė.

SOFI *(Šypsodamasi Deni ir Horacijui).* Eikite, paguoskite ją. *(Lodojiskai)* Ne, ne tu, egoiste. Pasilik!

DENI ir HORACIJUS išeina, SOFI ir LODOJISKA lieka vienos. Laiminga, džiūgaujanti LODOJISKA puola ant kelių priešais sėdinčią SOFI ir apkabina ją.

LODOJISKA. Na tai, egoistė, egoistė! Aš nenorėčiau būti egoistė, kada taip gera būti ja. Barkite mane! Barkite!

SOFI *(Šypsodamasi).* Nieko gero iš to nebūtų.

LODOJISKA. O, būtų, būtų!.. Tai padidintų džiaugsmą!.. Ne, nepykite ant manęs! Aš taip daug kentėjau!.. Mano vyras, mano Hektoras, žiaurios mirties išplėštas iš mano glėbio!.. Ach, kiek aš verkiau, kiek verkiau!

SOFI. Kada jūs netekote jo?

LODOJISKA *(Paprastai).* Prieš šešis mėnesius... ne, penkis... Taip, tai buvo spalio mėnesį. aš nebenorėjau gyventi. Viskas buvo man baigta. Ir štai... Viskas prasideda. *(Pertraukdama pati save)* Viskas iš naujo prasideda... Vargšas Hektoras!..

SOFI. Vis senovės herojai...

LODOJISKA. Nesakykite! Man atrodo, kad tai tas pats... Aš uždraudžiu jums šaipytis.

SOFI. Aš nesišaipau.

LODOJISKA. Aš tikra, kad mano Hektoras džiaugiasi kartu su manim... Jūs šypsotės?

SOFI. Jūs irgi.

LODOJISKA. Ne... Taip... Ach, mano mieloji, puikioji! Kaip malonu apgaudinėti save! Man taip reikia pasidžiaugti, jog aš noriu, kad ir jis džiaugtųsi. Aš žinau, kad jis jau nieko nebejaučia, bet aš, aš juk jaučiu! Sakykite, nejaugi aš kalta prieš jį, kad noriu pasidžiaugti tuo trumpu laiku, kuris man liko gyventi? Jūs manote, jis pyksta ant manęs? Ne, ne, jis turi būti laimingas mano laime! Ar ne tiesa? Jeigu jis mylėjo mane!.. Ir jeigu jis mirė!.. Vargšas Hektoras! Ach, gyventi, gyventi, kaip gera gyventi!

SOFI. Gyventi galima įvairiai. Jums gyventi – reiškia mylėti.

LODOJISKA (*Dviejų moterų draugiško pokalbio metu jaučiama, kad Lodojiskos susižavėjime Sofi išmintimi yra ir truputis ironijos, o SOFI su truputėliu nuolaidaus nekantrumo priima jos pagyrimus*). Gyveni tik tada, kai myli... Jūs vėl šypsotės. Išmintingasis drauge, juk jūs esate aukščiau mūsų silpnybių. Jūsų gyvenimas puikus, visiškai aiškus, visiškai lygus jūsų gyvenimas. Jūs sugebėjote apsaugoti jį nuo visuomeninių audrų ir širdies išgyvenimų. Jūs – likimo numylėtoji. Jūsų vedybos šviesios, jų niekuomet nedrumstė aistrų beprotybės. Aiški, beveik dukteriška sąjunga su žmogum, tokiu pat išmintingu kaip ir jūs, įžymiu, garbingu... Nuo pat vaikystės jūs prisirišusi prie jo pagarbaus švelnumo ryšiais. Amžinai giedras dangus! Ach, kaip aš juo gėriuosi!

SOFI (*Šypsodamasi*). Bet jūs nesutiktumėte iškeisti tą dangų į vieną savo audrų.

LODOJISKA. Į Horacijų? Ne, ne! Kiekvienai – savas likimas. Tačiau jūsų – gražesnis.

SOFI. Kaip ir tos gražios moterys, kuriomis visi žavisi, o myli kitas.

LODOJISKA. Nutilkite, nutilkite jūs! Visi norėtų būti tokie, kaip jūs! Bet tikrai viena jūs galite būti tokia...

SOFI. Būtent taip aš ir pasakiau dabar.

LODOJISKA (*Neklausydama jos*). Draugė, patikėtinė, net Ėgerė didžio žmogaus, kuris draugavo su Volteru, o dabar draugauja su Karno...

DENI (*Jeina ir išgirdęs paskutinius žodžius tęsia*). ...kuris buvo enciklopedistų patarėjas, o dabar – Aukščiausiojo Komiteto patarėjas. Taip, tai vienintelė viską apimančio proto privilegija!.. Mokyta filantropas, Akademijos narys ir Konvento narys... Garbė, prasidėjusi viešpataujant priešpaskutiniam karaliui ir tvirtai išlikusi nuvirtus karaliams, šlovė, atlaikiusi visus režimus, triuškinančius viską, ir išlikusi nepajudinama tarp pasiutusių partijų, draskančių viena kitą.

SOFI. Draugai, jūs nežinote, ant kokio trapaus pagrindo laikosi šis laimingas gyvenimas.

DENI. Šiaip ar taip, mes žinome, kad jis nėra pagrįstas egoizmu. Kiek kartų geras Žeromo de Kurvuazje vardas pasitarnavo mums, kartais bent iš dalies palengvindamas mūsų skurdą, kartais baisią valandą globodamas draugus, kuriems grėsė pavojus!

LODOJISKA. Ir mes žinom taip pat, kam turime būti dėkingi už šitą globą. Išmintingajai draugei.

DENI. Teisingai pavadinai Sofi.

LODOJISKA. Ramybės burtininkei.

DENI. Tai, kuri visagalė jam.

LODOJISKA. Mes tuo daug pasinaudojome!

DENI. Kaip gi nesinaudoti? Šiais beprotiškais laikais Žeromas de Kurvuazje išliko vieninteliu žmogum, darančiu saikingumo įtaką gyvenimo ir mirties šeimininkams.

SOFI. Deja, ši įtaka silpna ir su kiekviena diena vis labiau silpsta.

LODOJISKA (*Truputį pavydédama*). Kas beatsitiktų, kiekvienu atveju jūs apsaugota. Niekas negali jūsų ištikti.

CHLORISA (*Grįžta su Horacijum. Jinai jau visai užmiršo tik ką buvusį savo skausmą*). O, nelaimingieji, nelaimingieji!

SOFI. Kas atsitiko?

CHLORISA. Štai ką mes sužinojome! (*Ištiesia Sofi laikraštį*)

SOFI. Dar vienas šitų baisių lapelių. Ne, nebereikėtų jų skaityti!

LODOJISKA. Ramybės burtininkė! Ne visi tiek išmintingi, kaip jūs, kad neskaitytų. Žinai, kad nuo šito skauda. Būtent dėl to ir skaitai. (*Ima laikraštį*)

CHLORISA. Ne, klausykite! Tai per daug baisu! Petijonas, Biuzo, Vale...

SOFI (*Sujaudinta, santūriu balsu*). Vale!..

SOFI pakyla iš kėdės. Niekas nekreipia dėmesio nei į jos judesius, nei į riksmą. Visi susitelkę aplink Lodojiską, laikančią laikraštį.

CHLORISA. Juos tik ką surado prie Bordo negyvus, pusiau suėstus vilkų.

Bendrame sąmyšyje niekas nepastebi Sofi susijaudinimo; ji sunkiai, be judesių ir be žodžių susmunka atgal į kėdę. Uždengia veidą rankomis ir nejuda. HORACIJUS reziuumuoja tai, ką LODOJISKA, CHLORISA ir DENI godžiai skaito, palinkę ant laikraščio.

HORACIJUS. Juos medžiojo kelis mėnesius. Paleisti jų pėdomis šunys atvedė į požemį užleistoje akmens skaldykloje. Atpažino Petijoną su perskrostu pilvu ir išvirtusiais viduriais.

DENI. Buvęs Paryžiaus karalius, mūsų meras, dievinamas Nacionalinio Susirinkimo prezidentas...

LODOJISKA (*Skaito*). Kitas... su apgraužtu veidu... Fu!.. (*Perduoda laikraštį kitiems*)

HORACIJUS (*Skaito*). Su atplėšta nosim ir lūpomis... Abejojo... manė, kad Biuzo... Tačiau iš lūpų, surastų ant lavono, atpažino Vale.

CHLORISA. Nelaimingasis!

DENI. Ypatingai jų nesigailėkite. Jiems pavyko išvengti giljotinos, kurion praeitą savaitę pateko jų draugai Barbaru ir Giuade.

LODOJISKA. Taip... Tačiau viskas, ką jie iki tol iškentėjo!..

HORACIJUS. Pagaliau juk viskas vis tiek...

DENI. Taip ir turėjo šitai baigtis... Šitas beprotiškas maištas...

CHLORISA. Anksčiau jūs juos gyrėte.

DENI. Niekuomet!

CHLORISA. Aš girdėjau, kaip jūs kalbėjote...

DENI. Niekuomet!

CHLORISA. Jūs visais jais gėrėjotės.

LODOJISKA. Nutilk, mergiūkšte!

Trumpa tyla.

DENI (Kosti). Jie apvylė visus. Mes galvojome, jie stipresni. Kam maištauti, jeigu esi silpnesnis už priešą!

Tyla. SOFI atidengia veidą ir sėdi nejudėdama kėdėje; jos akys įremtos į priekį su paslėptu susijaudinimu; veide sustingusi šypsena.

CHLORISA. Vargšelis Vale! Jis neturėjo nė trisdešimties metų!

LODOJISKA. Praeitą savaitę aš šokau su juo... Jis irgi buvo vienas jūsų draugų, Sofi... *(SOFI nieko nesako ir nejuda. LODOJISKA per daug susijaudinusi, kad pastebėtų šitai, tęsia).* Toks puikus šokėjas!

CHLORISA. O kaip jis puikiai deklamuodavo Florijano eilėraščius!

LODOJISKA. Jis taip pat buvo labai narsus. Aš atsimenu, kaip po Tiuilri šturmo jis jojo su plevėsuojančiais plaukais savojo federalistų bataliono priešaky.

CHLORISA. Būdavo tikra šventė nueiti ir pasiklausyti jo iš Nacionalinio Susirinkimo tribūnos...

HORACIJUS. Jis buvo kandus ir šaižus. Kartais surasdavo tokius geliančius žodžius, kad Robespjero akys mirkčiodavo iš pasiutimo už jo akinių stiklą. Kai jis užkabindavo kurį nors savo priešų, nuo jo gražbylystės srauto tribūna ir salė griaudėjo kvatojimais ir šauksmais.

LODOJISKA. O aš žiūrėdavau į jo lūpas.

HORACIJUS. Lodojiska, aš pavyduliauju!

DENI. Pavyduliaujate jo išplėštoms lūpoms?

LODOJISKA. Baisu!.. Bet kodėlgi jis puolė į politikos ugnį?

HORACIJUS. Būna juk garbės troškimas...

LODOJISKA. Argi meilė ne geriau?

HORACIJUS. Norisi išgelbėti tėvynę.

LODOJISKA. Visų pirma aš noriu, kad tu išgelbėtum mane!.. Reikia gelbėti tą, kurį myli.

DENI. Visų pirma gelbėti reikia patį save!.. *(Visi protestuoja)* Taip taip, jūs protestuojate!.. O štai pamatysite, jaunieji žmonės, kai sulauksite tiek metų, kiek dabar man!.. Garbės troškimas ir meilė – puikūs dalykai. Bet jie praeina. O iki galo išlieka tik viena – tai tu pats. O išsaugoti patį save – velnioniškai sunkus reikalas!

HORACIJUS. Iš tikrųjų, mūsų dienomis išlkti gyvam – sunkus menas. Mes jau nebespėsime išmokti šito meno.

CHLORISA. Bet aš noriu! Aš noriu šito! (*Deni*) Jūs pasakysite man šito meno paslaptį?

DENI. Visa paslaptis čia ta, kad reikia išmokti būti abejingu. Matyti kaip mirštama arba numirti pačiam. Pasirinkite, mano kūdiki.

CHLORISA. Aš nenoriu mirti!

CHLORISA, DENI, HORACIJUS pasitraukia į šalį ir jau juokiasi. Prie SOFI lieka tik tai LODOJISKA. Abi moterys svetainės kampe, tarp rašomojo stalo ir ramos, paslėptame nuo sodo.

LODOJISKA. Tylioji Sofi, jūs leidžiate mums kalbėti, jaudintis, o pati, maloninga ir truputį svetima stebėtoja, sėdite sustingusi ir tarytum iš tolo nuo balkono stebite savo puikiomis pilkomis akimis mūsų susijaudinimą ir šypsotės. Kokia jūs rami, kokia rami!

SOFI (*Nejudėdama ir nepakeldama akių*). Taip, ramybė, ramybė ir begalinis liūdesys...

LODOJISKA (*Nustebusi*). Sofi!.. (*Tyla*) Ką jūs pasakėte? (*Tyla*) Ką jūs dabar pasakėte?.. (*SOFI neatsako ir nėra truputėlio nejuda; tuomet LODOJISKA pasilenkia prie jos, norėdama įsiziūrėti, ir kalba su staigiu protrūkiu*). Mano drauge, jūs verkiate! (*SOFI uždengia jai burną ranka, kad LODOJISKA nutiltų. Tyla. SOFI ieško nosinaitės nušluostyti akims. LODOJISKA savo nosine nušluosto Sofi akis*) Jus slegia kažkoks sielvartas? Jūs, kuri atrodote tikras laimės įsikūnijimas! Jūs turite viską, visas gyvenimo malones: meilę, šlovę, galybę ir tikėjimą ta Revoliucija, kurią sukurti padėjo jūsų vyras ir jūs...

SOFI (*Niūriai*). Aš nieko neturiu.

LODOJISKA. Ne, ne! Aš netikiu jumis!

SOFI duoda jai ženklą nutilti. Prieina DENI BAJO.

DENI. Juk Žeromas turi netrukus sugrįžti iš Susirinkimo?

SOFI (*Pirmykščio pokalbio tonu*). Niekuomet negalima atspėti, kiek laiko užtruks posėdis. Kartais man tekdavo laukti jo visą naktį iki aušros.

DENI. Bet šiandien, atrodo, nelaukiama svarbių įvykių...

SOFI. Argi galima mūsų dienomis tvirtai pasakyti, kas bus po valandos?

Girdėti kaip gatvė už sodo tvoros praeina procesija. Muzika – fleitos ir būgnai. Maršai. Vežimų bildesys, arklių šuoliavimas, minios riksmi.

CHLORISA. Kas gi dar čia?

HORACIJUS. Naujas transportas, kurį gabena į giljotiną. (*Patraukia pirštu per kaklą*)

CHLORISA (*Užsikimšdama ausis*). Aš nenoriu girdėti... (*Atima rankas nuo ausų ir bėga į sodą*) Horacijau, einam pasižiūrėti jų. (*Išeina su Horacijum*)

DENI. Vadinasi, dabar čia pravažiuoja vežimas?

SOFI. Taip, nes Floranteno gatvė dabar uždrausta.

DENI, smalsumo vedamas, išeina paskui Chlorisą ir Horacijų.

LODOJISKA (*Likusi viena su SOFI*). Sofi, aš jumis netikiu!.. Jūs tik ką pasakėte...

SOFI. Nekalbėsime apie tai.

LODOJISKA. Ne, ne, prašau jus, kalbėkite su manim kaip su draugu!

SOFI parodo duris, vedančias į sodą.

LODOJISKA. Ak, šis pasibjaurėtinasis triukšmas... (*Bėga uždaryti durų, paskui grįžta. Girdėti maršas, riksmas, nors dabar jau silpnai*) Na, pasakykite, pasakykite... (*Ima Sofi rankas į savąsias, bučiuoja jas*) Sofi, jūs neteisi. Argi jūs neturėjote savo nuostabiosios laimės dalies? Niekas netemdė jūsų vedybų, jūsų meilės.

SOFI (Karčiai). Mano meilės? Niekas manęs nemylėjo. Aš paaukojau savo jaunystę, visą savo vilčių galią, savo troškimą atiduoti save – viską paaukojau žmogui, kurį aš gerbiau, gerbiu dabar, kuriuo žaviuosi... Kaip jis pasielgė su visu tuo? Jis paaukojo mane savo tikėjimui.

LODOJISKA. O jūs pati argi netikite tuo visu?

SOFI. A, kas man iš jų tikėjimo? Jeigu aš mylėčiau jį, jeigu aš manyčiau, kad myliu jį jau dėl to, kad jie myli jį, aš mylėčiau juos dėl šito jų tikėjimo... Ką jis padarė su jais ir su manim!..

LODOJISKA (Stengiasi suprasti). Jūs sakote: su jais?

SOFI (Rūsčiai). Aš sakau, kad nepakenčiu šito tikėjimo... Klausykite! (*Nepaisant uždarytų durų, girdėti stiprus grubaus juoko ir riksmų plūsterėjimas. Triukšmas mažėja, stoja tylą. SOFI tęsia pusbalsiu, su įtempta neapykanta*) Aš nekenčiu jų, visų šitų vaiduoklišku chimerų, kurioms atsiduoda žmonės, kaip jie atsiduoda kokiai nors ydai, nusiaubiančiai gyvenimą. Gyvenimas štai čia, šalia mūsų, visai paprastas ir toks švelnus. Reikia tiktai pasilenkti ir nusiskinti. O jie prarado mokėjimą džiaugtis juo. Jų tiesa – manija, nuodai, kurie paskandina juos beprotiškame, mirtiname atbukime. Jie paaukojo mane... Ak, ir tai dar ne visų blogiausia!..

LODOJISKA (Neatplėšdama žvilgsnio nuo Sofi lūpų). Kas gi dar?

SOFI. Jie paaukojo patys save.

LODOJISKA. Kaip tai? Jūsų vyras?

SOFI. Ne, tai ne jis.

LODOJISKA. Tai kas tuomet?

SOFI (Lyg nenorėdama, tačiau pasiduodama aistrai). Jūs girdėjote?.. Tik ką... Šitie nelaimingieji... ištremtieji...

LODOJISKA (Sulaikydama riksmą). Tai Vale!

SOFI pakyla, kad išvengtų atsakymo. Tuo metu durys į sodą atsidaro ir su riksmu įpuola CHLORISA.

CHLORISA. Ak, atspėkite, atspėkite, ką aš mačiau vežime! (*SOFI nūsuka. LODOJISKA gestu atstumia Chlorisą. Toji tęsia smarkiai susijaudinusi*) Ne, atspėkite, kam jie šią akimirką kerta galvą! Savajai Proto Dievaitei! Taip, Proto Dievaitei iš šventojo Eustachijaus bažnyčios! Šitai mažytei storiukei blondinei, kurios garbei jie laikė mišias... Aš ją pažinau... Proto Dievaite! Proto Dievaite!

DENI (*Filosofiškai*). Vaikeli mano, jau praėjo gerokai laiko, kai protas parodė mums savo užpakalį!..

CHLORISA. O, kaip jums ne gėda kalbėti tokius bjaurius žodžius!

Jie tęsia pokalbį svetainės gilumoje, prie durų į sodą, lyg nujausdami, kad kliudo Sofi ir Lodojiskos pokalbiui. Šios dvi pasitraukia į priešingą svetainės kamą, dešinėje prie rampos, po klavesino priedanga, kuris užstoja jas nuo durų į laiptus. Bet jos sėdi priešais veidrodį, kuriame matyti šios durys. LODOJISKA vėl paima Sofi rankas ir nebepaleidžia, nors SOFI bando išlaisvinti jas. Ji kalba tyliai, atkakliai.

LODOJISKA. Tai Vale? Sofi, pasakykite man, tai Vale?..

SOFI (*Sėdi, jos rankų nepaleidžia LODOJISKA, ji su kančia nususuka*). Ak, neperverinėkite manęs jo vardu dar ir dar kartą!

LODOJISKA (*Paleidžia Sofi rankas, kupina gailėsčio*). O, mano vargšė miela, argi aš galėjau bent įsivaizduoti! Kaip man gaila jūsų! Tai baisu!.. O mes tik ką, nieko nežinodami, sukaliuojome peilį jūsų širdyje... Atleiskite, atleiskite man!.. Tačiau kam gi galėjo ateiti į galvą! Taip, kadaise aš pastebėjau jūsų draugystę...

SOFI (*Tyliai, aistringai*). Aš jį mylėjau. Jis mylėjo mane. Man jis reiškė visą gyvenimą, o aš – jam... Taip bent man atrodė. Bet tai buvo netiesa, jeigu jis nuėjo mirti vardan to nelemto tikėjimo... Tačiau jeigu jis paaukavo save šitam tikėjimui, tai argi aš jo nepaaukojau, argi aš nepaaukojau savęs kitam tikėjimui?

LODOJISKA. Kokiam kitam tikėjimui, Sofi?

SOFI (*Piktai*). Vedybų ištikimybei, kurią aš visuomet saugojau.

LODOJISKA. Sakykite man viską, Sofi. Jūs nebuvote meilužiai?

SOFI (*Vis labiau jaudindamasi*). Ne, ir būtent tas dabar stumia mane į nusiminimą. Veltui jis maldavo mane ir mano širdis veltui skatino mane nusileisti jam. Mintis apie Žeromą ir mano duotas žodis, ištikimybės prietaras, nepalyginamai daugiau paremtas papročiais negu proto įrodymais, tai, ką vadiname dorybe – štai tas aklasis stabas kuriam aš paaukojau viską, ką mylėjau pasaulyje. O dabar jis mirė. Dabar aš praradau jį. Ir kam iš viso to nauda? Kam?

LODOJISKA stengiasi nuraminti Sofi, kurios balse palengva išryškėja aistringa kančia. LODOJISKA ženklais perspėja ją. Tačiau likusieji veikiantieji asmenys taip gyvai šnekučiuojasi tarpusavyje, jog, atrodo, nieko nepastebi. SOFI nutyla, LODOJISKA kalba su ja pašnibždomis. Girdėti vien balsai ir juokas tų trijų draugų, kurie stovi kairiajame svetainės kampe, ties langu į sodą.

Antra scena

Staiga įsigali mirtina tyla. Durys į laiptus atsidaro tiesiai prieš Deni, Horacijų ir Chlorisą. Tačiau SOFI ir LODOJISKA, kurios sėdi nugara į duris, ir kurias užstoja klavesinas, nemato, kas vyksta.

Įeina žmogus, apsirengęs kaip paprastai dėvi jakobiniečiai, su kokarda ant kepurės. Jo išvaizda ryžtinga ir tuo pat metu nusikankinusi, apsitaškęs purvais. Jis jaunas, liesas, stiprus. Jo akys dega ir atrodo, kad jį kažkas persekioja. Greitai atidaro duris, o kai tik įeina, taip pat greitai uždaro jas, tačiau be triukšmo. Įsiklauso į tylą laiptuose. Paskui atsigręžia į tris asmenis, kurie matė jį įeinant, ir stovi atsišliejęs sienos. Visi trys pritrenkti. Jie daro išgąščio gestus, tačiau per daug susijaudinę, kad galėtų ištarti bent vieną žodį.

Tuo metu SOFI ir LODOJISKA pastebi įsigalėjusią tylą. LODOJISKA atsisukusi žvelgia į sujaudintus veidus, tačiau nieko nesupranta. SOFI mašinaliai žvilgtelėjusi į veidrodį virš židinio, pamato jame žmogų, atsirėmusį durų. Pakyla su riksmu, kurio niekas nepastebi – visi per daug susijaudinę, kadangi kaip tik šį momentą pasigirsta Sofi šūktelėjimas.

DENI, HORACIJUS, CHLORISA (Šuktelėja). Vale!

VALE (Nesitikėjęs pamatyti juos visus drauge). Deni Bajo... Buše, Chlorisa... Mano draugai!

Iš nuovargio ir susijaudinimo jo balsas skamba dusliai. Jis greitai prieina prie jų ir ištisia ranką, kurią jie nevirkiai paspaudžia. Tačiau jo akys jau ieško už jų, aplink juos ir visoje svetainėje tos, kurios jis nematė, ir kurią staiga pamato dabar. Visa kita jam jau nebeegzistuoja. SOFI stovi nugara į klavesiną, abiem rankom remdamasi į jį, ir žiūri į Vale išplėstomis iš susijaudinimo, baimės, ir laimės akimis. Abu jie nebegalvoja apie visus kitus. VALE puola pirmyn, ištisia jai rankas. Ji taip pat skuba prie jo.

VALE. Sofi!

SOFI. Jūs gyvas!

Jis puola jai prie kojų, apkabina jos kelius, bučiuoja juos per drabužius, bučiuoja jai kojas, paskui pakilęs, klūpsčias, prisiglaudžia skruostu, akimis, burna prie viso mylimosios kūno. Ji nesigina, ji glosto rankomis mylimojo veidą.

VALE. Tai ji! Aš suradau ją!.. Ji su manim, aš laikau ją, ji su manim!

SOFI (Neatsitraukdama ima jo galvą, palinksta prie jo veido ir pusbalsiu švelniai taria). Kelkitės!

VALE pakyla, neatitraukdamas akių nuo Sofi, tačiau vos pakilęs susverdėja, SOFI palaiko jį.

SOFI. Jis krinta!.. Horacijau!.. Lodojiska!.. Pasiremkite manęs, mano drauge!.. Kas jums? Pasiremkite tvirčiau!.. Eikite... Čionai... Į šitą kėdę!.. (Ji priveda jį prie kėdės, stovinčios kairėje, svetainės kampe prie rampos. VALE sėdasi veidu į žiūrovus, nugara scenos gilumon. Nei jis, nei SOFI, palinkusi prie jo, negali matyti, kas vyksta už jų nugarų. Pirmasis dingsta DENI BAJO. Jį skubiai paseka CHLORISA, paskui HORACIJUS. Pastarasis prie durų, vedančių į laiptus, duoda ženklą Lodojiskai, kad toji prisijungtų prie jų. LODOJISKA, jaudindamasi ir nesiryždama, žvilgčioja tai į Vale, kurį palaiko Sofi, tai į Horacijų. Pagaliau ji pasiryžta, eina per svetainę pasiimti savo šalio, gulinčio scenos gilumoje ant kėdės. Visa tai įvyksta tuo trumpu laiku, kai SOFI veda prie kėdės Vale ir sodina jį. SOFI kalbasi su Vale nesidairydama). Jūs mirštate iš nuovargio... Prigulkite... Jūs alkanas? Chlorisa! Lodojiska! Padėkite man... Mano draugai, atneškite kavą... Štai čia, ant stalo, paimkite puoduką! (Ją nustebina tylą, ji kreipiasi) Kur jūs, mano draugai?..

VALE nejudėdamas sėdi kėdėje ir nors nemato kas vyksta, puikiausiai viską supranta.

VALE. Argi jūs nežinote, kad aš pavojingas visiems, kas tik prie manęs prisiartina?

Vienintelė iš keturių draugų, LODOJISKA, užgaišusi svetainėje dėl Šalio, dar tebėra prie durų slenksčio, kai SOFI atsisuka ir pastebi ją.

SOFI (*Pasipiktinusi*). Lodojiska!

Lodojiską sujaudina ir sutrikdo Sofi šūktelėjimas. Ji sustoja, atsisuka, svyruoja, paskui žengia kelis žingsnius Sofi link. Pastaroji, palikusi Vale, artinasi prie jos.

LODOJISKA (*Skubiai ir beveik pašnibždomis*). Atleiskite! Aš suprantu, tai žema... Bet šiandien... ypatingai šiandien aš noriu gyventi!..

Paskutinį žodį LODOJISKA ištaria vos girdimu balsu, paskui skubiai išeina. SOFI, akimirką sukręsta, atsigauja, ima nuo stalo puoduką ir paduoda Vale kartu su gabalėliu duonos.

VALE (*Iki šiol nepadaręs nė vieno judesio*). Pasigėrėkite mano galybe! Kur įeinu aš – įeina baimė. Nelaimingas (*parodo į save*), vis besilaikęs ant kojų, bėga nuo žmonių ir žmonės bėga nuo jo. Štai jau penki mėnesiai kaip aš klajoju po Prancūziją ir mane varo iš visų namų. Dordonijoje mūsų buvo septynetas ištremtųjų: Petijonas, Barbaru, Biuzo, Giuade, Salj, Valadi. Mes tempėm paskui save giljotinos šešėlių. Mes beldėmės į trisdešimties draugų duris. Nė vienas neatidarė jų mums. Pamačius mus ir giljotinos šešėlių, juos apimdavo tokia beprotybė, kad vienas jų, pas kurį mes netikėtai užėjome, norėjo mus užmušti, tačiau pamatęs, kad jis silpnesnis už mus, prigrąsino pats nusižudysiąs, jeigu mes pasiliksimė pas jį. (*Aštriai ir karčiai juokiasi*) Sykį nakčia, smarkiai lyjant, mes ėjome suartais laukais. Mes buvome priversti palikti akmens skaldyklą, kurioje slapstėmės. Mūsų buvimo vieta buvo išduota. Paskutinė viltis vedė mus į kadaise buvusių artimų mano šeimos draugų namus. Buvo laikas, kai aš, kaip advokatas, išgelbėjau garbę vienam jų, įsipainiojusiam į baudžiamąją bylą. Juoda naktis. Mes pasiklydome. Įklimpome iki juostos į šlapią žemę. Aš išsukau sau kojos riešą. Po šešių valandų klaidžiojimo, vos gyvi, mes pasiekėme jų namus. Beldžiame. Pusę valandos laukiam, lietuje ir vėlyje kalendami dantimis. Durys prasiveria. Aš pasisakau, kas esu. Durys vėl užsiveria. Praeina dar pusė valandos. Mane pradėjo krėsti drebulys ir aš praradau sąmonę. Po valandą trukusių derybų, mums su baime pasako, kad negali mūsų priimti. Aš gulėjau pakelės purve. Per užrakto skylutę mano draugai šūktelėjo: „Priimkite mus tik vienai valandai į pastogę!“. Atsakymas: „Ne!“. „Duokite bent stiklinę vandens ir truputį acto!“. „Ne!“. Mes vėl leidomės bėgti... Prakeikimas žmonėms!

SOFI stovi šalia Vale, suakmenėjusi ir kankinančio gailėsčio, ir klausosi jo. VALE, pradėjęs savo pasakojimą niūriu balsu, dažnai užgniaužiamu apmaudo ir paniekos, sunkia galva ir įremtu į žemę žvilgsniu, staiga atsisuka į Sofi ir klausia ją kurčiai ir aistringai.

VALE. O jūs, jūs nevarote manęs?

SOFI (*Palinkusi prie jo, švelniai paduoda jam puoduką*). Paimkite, vargšė mano drauge! Jūs visai neturite jėgų...

VALE (*Neimdamas puoduko, tuo pačiu kartumu*). Aš nešu su savim mirtį. Išvarkite mane...

SOFI (*Pakelia puoduką prie jo lūpų ir laiko, kol jis geria*). Gerkite! (*VALE godžiai geria, paskui nori vėl kalbėti*) Nekalbėkite! Valgykite!.. Pirma reikia pailsėti.

Kelios akimirkos tylos, kurios metu SOFI maitina jį ir žiūri kaip jis valgo – žiūri švelnios motinos žvilgsniu. VALE ima jos ranką ir ilgai bučiuoja. Ji neatima rankos, liūdnei ir švelniai šypsosi. Po kurio laiko deda ranką jam ant galvos.

SOFI. Kaip jūs pasiekėte mus? Kaip jūs patekote čia?

VALE. Atsisėskite priešais mane, jeigu norite, kad man užtektų jėgų atsakyti jums! Kad aš galėčiau matyti jus.. Arčiau... Sėskitės štai čia!.. *(Jis priverčia ją atsisėsti priešais, visiškai arti, ir visą savo pasakojimo metą laiko jos rankas savosiose)* O dievai, tai ji! Tai jau nebe tas nepagaunamas paveikslas, kurį tiek mėnesių aš mačiau prieš savo akis... Tai ji, aš laikau ją, jaučiu jos delną savo delne, jos pirštų švelnumą, kūno šilumą, kuri išstipsta mano šilumoj... Ne, neatimkite iš manęs rankų! Nenustumkite manęs vėl į bedugnę, iš kurios aš išsiveržiau! Nepaleiskite manęs iš savo rankų. Juk tai jos išgelbėjo mane!

SOFI. Duok dieve, kad jos turėtų tokią galią. Pasakokite, mano drauge! Tausokime akimirkas. Kaip jūs išsigelbėjote?

VALE. Kaip tik tuo metu, apie kurį aš tik ką pasakojau jums, kai nuožmus draugų bailumas neleido jiems ištiesti mums net stiklo vandens, – o juk šituo neatsisakoma padėti net sužeistam, prašančiam šuniui! – tuo momentu begalinis mūsų nusiminimas atgaivino mus. Pasipiktinimas grąžino man sąmonę ir jėgas. Aš pakilau ir šūktelėjau: „Bėkim nuo žmonių! Bėkim į kapą! Dar slėptis mums nuo šitos niekšingos veislės? Ne! Tiesiai! Pirmyn! Prasiveržti pro juos arba numirti! Kito kelio nebėra!“. Mes sugrįžome į didįjį kelią ir tenai, blyškioj ryto šviesoje, lietui lyjant, aš apkabinu savo draugus, pasidalinu su jais tuo nedaugeliu savo asignacijų, kurias turėjau, išsilaisvinu nuo savo baltinių ir drabužių ryšulio, nuo visko, kas galėjo apsunkinti mane žygyje, nes aš pasiryžau sugrįžti į Paryžių. Mano draugai pagalvojo, kad aš išėjau iš proto, tačiau niekas negalėjo pakeisti mano pasiryžimo. Jie nė nebandė šito daryti. Ką gi saugoti, kai viskas pražuvo. Dabar svarbiausia buvo ne išlikti gyvam, svarbiausia buvo – pamatyti jus.

SOFI *(Sukrėsta)*. Mane?

VALE. Jus! Tai viskas, ką aš myliu pasaulyje. Jus... Ir jūs tai žinote! Nebėra prasmės vaidinti mums saloninę aukštuomenės komediją. Nebėra aukštuomenės. Nieko nebėra. Tik tai jūs. Jūs ir aš. Šitam geltonam, purvinaame, visiškai tiesiame ir garuojančiame rūkiais kelyje, kaip žaibas švystelėjo moters paveikslas, jūsų paveikslas. Ir nuo šito švystelėjimo aš užsiliepsnoju lyg sausi žabarai. Visa kita išnyko. Liko viena vienintelė mintis: prieš pradingstant amžiams, pamatyti ją! Deginančio vyno gurkšnis... Jis apsvaigino mane. Dar minutę prieš tai, sustingęs nuo lietaus, krečiamas drebulio ir apimtas karščio, sutinusiomis kojomis, aš nepajėgiau prisiliesti padais prie žemės ir staiga per vieną akimirką kažkas tarytum kilstelėjo mane, patraukė pirmyn, ir koks bebuvo sunkus mano kūno svoris, aš užsiverčiau jį ant pečių, kad atneščiau jį iki jūsų. Aš galvojau: „Jeigu aš nukrisiu, tegu ji bent žino, kad krintant mano veidas buvo atgręžtas į ją“. Aš buvau netoli Riberako. Turėjau suklastotą pasą, be vietinės valdžios organų vizų. O mano kelyje iki Paryžiaus buvo daugiau kaip dvidešimt apygardų ir departamentų miestų. Laimei, valstiečiai neraštingi. Aš pats padirbinėjau visas ir parašus. Aš nakvojau tik tai kaimuose, apeidavau miestus ir apgaudavau užkardose stovinčių sargybinių budrumą. Aš ir pats negaliu suprasti, kaip man pavyko atlikti visą šitą kelionę. Jeigu aš būčiau buvęs ramus, aš niekuomet nebūčiau pajėgęs šito padaryti. Bet man suteikė jėgų tikėjimas, kiekviena praeita užkarda, kiekvienas nugalėtas pavojus mane artino prie jos. Prie jos – prie jūsų! Aš vėl susirgau. Mane varstė aštrūs skaismai. Nuo pastangų nesustoti, eiti ir eiti, aš visas apsipildavau prakaitu. Kai mane sulaikydavo, klausdavo dokumentų, aš rodydavau savo ištinusią koją, neva sužeistą Vandėjoje. Kiekviename mieste aš sužinodavau apie kurio nors savo draugo kankinimus ir mirtį. Naktį aš guldavau nenusirengęs, su dviem pistoletais kišenėse ir paslėptomis ant krūtinės opiumo piliulėmis, įvyniotomis į pirštines likučius. Gyvas aš nebūčiau

pasidavęs!.. Rytais pakildavau labiau nusikankinęs negu guldavau vakare. Aš ėjau vis greičiau, lyg tasai bėglys, kuris girdi nakčia už savo nugaros persekiotojų žingsnius, skambančius į sušalusią žemę. Mirties kvėpavimas vijosi mane mano pėdomis. Aš jį jaučiu... Mirtis seka paskui mane... Pasakykite, ar turėjau aš pagalvoti, kad nešu mirtį jums? Aš galvojau apie tai... Riteriškas įsimylėjęs greičiau atsisakytų nuo pasimatymo su mylimąja, negu pastatytų ją į pavojų... Aš – ne! mano meilė stipresnė už baimę dėl jūsų gyvybės. Pražudyti jus, pražudyti save – tegu! Tegu!.. Bet prieš tai pamatyti jus. Pamatyti, kaip matau dabar. Pasakyti jums, kad aš myliu jus...

Jis laiko jos rankas ir kalba lūpomis į lūpas. SOFI nedaro jokių pastangų išsilaisvinti. Jie abu apsvaigę.

SOFI. O paskui? (*Jis tyli, lyg nesuprasdamas; ji tęsia*) Kas bus paskui su jumis?

VALE. Aš negalvojau, kas bus toliau.

Jie paleidžia rankas ir tyli, neatgaudami kvapo nuo vidinės audros. SOFI staigiai atsitraukia, pakyla, atsiremia klavesino, laukia, kol aprims širdis. Priešais ją sėdi VALE, palinkęs į priekį, nejudėdamas, įrėmęs į žemę rūstų, kupiną sunkiai valdomos aistros žvilgsnį. SOFI susitvardo, grįžta prie Vale.

SOFI. Mano drauge... Brangusis mano drauge... Dėkoju jums...

VALE (*Pakeldamas galvą, rūščiai*). Aš laukiu ne jūsų dėkingumo!

SOFI (*Po neilgos pauzės*). Aš drebu nuo minties, kad jūs esate šitame mieste, šituose namuose, kur praeina tiek žmonių, galinčių pažinti jus.

VALE. Argi dabar man ne vis tiek?

SOFI. Bet man ne vis tiek! Jūs atėjote čia į mano globą. Aš privalau ir aš noriu išgelbėti jus.

VALE. Nėra išsigelbėjimo, nėra prieglaudos žmogui, panorusiam išlaisvinti žmones.

SOFI. Jums reikia prasismelkti iki sienos. Reikia išsaugoti save geresniems laikams. Jūs būsite reikalingas: jūsų tikslai, jūsų tėvynė...

VALE. Jie man nebereikalingi. Man reikalinga tiktai jūs!

SOFI. Vale, aš maldauju jus, neaukokite savo gyvybės! Pagalvokime, kur jums pasislėpti, ir kaip jums pabėgti.

VALE. Bėgti? Jūs įsivaizduojate, kad aš vėl bėgsiu? Jūs galvojate, kad galima iš naujo praeiti tuos pačius išbandymus, kuriuos aš tik ką pergyvenau? Penki mėnesiai agonijos! Žmogaus proto, žmogaus jėgų nebūtų užtekę šitam! Negalima pasilikti be tikėjimo, to tikėjimo, kuriuo aš degiau, eidamas pas jus! Kas mane stiprins, kai aš būsiu toli nuo jūsų?

SOFI (*Keistai*). Aš!

VALE. Jūs?

SOFI. Aš!.. Mano meilė!

VALE (*Pakildamas*). Tavo meilė?

SOFI. Jeigu jūs žūtumėte, aš nebegalėčiau gyventi!

VALE. Tu mane myli? Tu myli mane?

SOFI. Jūs tai žinote. Kam jūs privertėte tai pasakyti!

VALE. Tu pasakei tai! Pasakyk dar kartą!

SOFI. Aš neprivalau kalbėti.

VALE. Tu privalai! Pakartok!

SOFI. Aš myliu tave!

Jie apsikabina.

VALE. Tavo lūpos! Ak, pagaliau atsigerti iš jų šaltinio!.. Pasilik, neišeik! Nenieikink manęs! Atleisk už mano skurdą! Už mano pasigailėtinius drabužius, už mano rankas, purvinas mano kojas, mano kūną, dvokiantį prakaitu ir dulkėmis... Man gėda!..

SOFI. Aš myliu tave, myliu tavo skurdą, tavo rankų dulkes ir tavo kojų purvą! (*Ji palinksta, norėdama pabučiuoti jo rankas ir drabužius*)

VALE (*Sulaikydamas ją, pakelia jos veidą, įsisiurbia akimis į jos akis; ji palinksta prie jo, neatplėšdama nuo jo akių*). Ach, koks nuostabus gyvenimas! Dabar aš gyvensiu. Aš noriu gyventi. Jie manęs negaus! Jeigu aš vienas galėjau pereiti ištisą pasaulį, pilną priešų, tai kam aš nepasiryžčiau dabar, kai nešuos tave su savim!.. Klausyk, mes štai ką padarysime: tau nesunku gauti suklastotą pasą ir jakobinų švarką. Aš važiuosiu pašto karieta iš Paryžiaus į Doli. Toliau eisiu pėsčias. Aš žinau kelius, vedančius lygiu plokštikalniu prie sienos. Prieš peržengdamas ją, aš keletą dienų pagyvensiu kokio nors miško kirtėjo trobelėje. Po savaitės tu išvyksi iš Paryžiaus ir susitiksi su manim toj vietoj, kurią aš tau parodysiu. Penkios arba šešios mylios pėsčiomis. Keliai padengti sniegu. Bet tu juk nebijai vaikščioti. Mes drauge pakilsime į Jūru. Nuo jo viršūnės mudu pamatysime laisvą žemę – Šveicariją. Dar kelios valandos – ir mudu išgelbėti.

SOFI (*Pagauta jo valios, stengdamasi nepasiduoti*). Mudu? Aš? Aš su jumis?

VALE. Sykį tu man priklausai!

SOFI (*Vaitodama*). Aš negaliu! Aš negaliu!

VALE. Jeigu nori – gali!

SOFI. Negaliu!

VALE. Kas tau kliudo?

SOFI. Mano pareiga.

VALE (*Karčiai*). Pareiga! Šiame niūriame pasaulyje tas žodis reiškia vien žudymo įrankį. Pareigos vardan didysis Veidmainis, Araso tykuolis, kerta savo konkurentams galvas ir draugai niekšišškai išduoda budeliui savo draugus. Pareiga! Kokius beprotiškus žygius visi mes pridengiame šituo melangu žodžiu! Pažvelk man į veidą! Vienintelė tiesa štai kur – jūsų akyse. Tu ir aš!

SOFI. Aš matau dar savo vyrą. Jis senas, jis myli mane, jis tiki manim. Palikusi jį, aš jausiuos kalta.

VALE. Tu buvai kalta ištekėdama už jo. Surišti savo jauną kūną su senu – nusikaltimas. Tu per daug jam davei. Mane siutina jo egoizmas, leidęs jam priimti visa tai. Sakau, nesigailėk jo! Jis

išsivers be tavęs! Jis turi viską: mokslą, šlovę, garbės troškimą ir tironų draugystę. Juk tu jo gyvenime esi tiktai vaisius, kurio jis nebepajėgia nusiskinti!

SOFI. Aš atidaviau jam save. Atidaviau savo valią. Argi aš galiu dabar atimti, neniekindama pati savęs?

VALE. Neniekink savęs! Ką reiškia panieka tokią valandą? Viskas miršta aplink mus, viskas sugriauta, visi ryšiai ir įstatymai, kadaise valdę visuomenę, pagarba nelaimės ištiktiesiems, ištikimybė, taurumas – viskas sugriauta! Viena tiktai meilė dar spinduliuoja tarp šitų griuvėsių. Visa kita – padengta nakties tamsa!

SOFI (*Spausdama abi rankas prie krūtinės, pusbalsiu, pagauta vidinės ekstazės*). O, spinduliuoja!

VALE (*Apkabindamas ją*). Tu eisi su manim?

SOFI, nežiūrėdama į Vale, pasilieka toj pačioj ekstazės pozoj.

VALE (*Atkakliai*). Atsakyk!.. Tu eini su manim?

SOFI lėtai pasisuka veidu į Vale. Jos veidas spindi meile. Rankos sugniaužtos, pirštais liečia lūpas, pasiruošusias tuojau prabilti. Staiga ji išsilaisvina, įsiklauso ir skubiai sako.

SOFI. Eina. Kyla laiptais...

Ji skubiai įstumia Vale į kambarį kairėje, prie ramos.

Trečia scena

Pro pirmąsias duris, vedančias į laiptus, įeina Žeromas de Kurvuazje. Jis nemato Sofi, stovinčios prie durų, pro kurias išėjo Vale, neužtikrintais ir veržliais žingsniais eina prie rašomojo stalo kairėje. Jis be skrybėlės, ilgį ir žili jo plaukai sušiaušti, platus kaklaraištis blogai užrištas; jo drabužiai, judesiai, veido išraiška rodo jo pasimetimą. Kvėpuoja aštriai ir nervingai. Jis kalba be ryšio, vaitodamas. Krinta ant kėdės priešais rašomąjį stalą ir pasirėmęs alkūnėmis į popierius, uždengia rankomis veidą.

SOFI (*Jo išvaizdos ir elgesio nustebinta*). Žeromai! (*Jis nejuda ir tyliai vaitoja. SOFI sunerimusi prieina prie jo*) Mano drauge... (*Jis neatsako, ji deda rankas jam ant pečių ir užjaučiančiai klausia*) Kas jums? (*Jis pakelia galvą, sunkiai kvėpuoja, žiūri į ją ir vėl nuleidžiai galvą. SOFI palinksta, pakelia abiem rankom jo galvą veidu į save ir sujaudintai švelniai kalba*) Jūs kenčiate? Kas atsitiko jums? (*ŽEROMAS de Kurvuazje stengiasi nusišypsoti žmonai ir nusiraminti; praveria burną, tačiau nepajėgia prabilti. Kilsterėjęs, jis stengiasi pasiekti ranka kažkokį daiktą, padėtą ant gretimo staliuko, kur stovi kavos puodukai*) Ką paduoti jums? (*ŽEROMAS parodo į grafiną, SOFI paduoda jį jam*) Degtinės? Juk jūs niekuomet jos negeriate!

ŽEROMAS (*Ima grafiną, pripila iš jo pilną stiklinę ir vienu ypu išgeria ją*). O dievai, aš skęstu šitoj žmonijojej...

SOFI. Koks netikėtas smūgis pritrenkė jus?.. Mano drauge, iš kur jūs dabar?

ŽEROMAS. Iš Konvento!

SOFI. Posėdis jau pasibaigė?

ŽEROMAS. Ne, bet aš negalėjau pasilikti tenai iki galo.

SOFI. Kas atsitiko? Kokia nauja prievarta? Kas galėjo jus sukresti? Jūs pažįstate žmones.

ŽEROMAS. Tai nebe žmonės! Tai banda vergiškų ir žiaurių žvėrių. Visi niekingi ir nuožmūs instinktai iškilo aikštėn. Niekšingi šunys, kurie šliaužioja ir uostinėja kraujo kvapą. Anapus užtvarkos klaidžioja vilkai ir hienos. Didžiojo salėj tuštuma. Daugiau kaip du šimtai pabėgo, mirė, išnyko. Dešiniuosiuose suoluose dykynė. Išlikę gyvi, sėdėjusieji juose, pabėgo iš savo vietų ir ant pilvo nušliaužė į kalno viršūnę. O patys atsargiausiai, pamatę, kad nėra pilnai patikimų vietų, nuolatos kaitalioja jas: juk nežinia, iš kur laukti smūgio – iš viršaus ar iš apačios! Jie stengias apsimesti menkystomis, nori priversti užmiršti juos. Mirksinčiomis akimis jie slapta žvilgčioja kairėn ir dešinėn – taip krūpčioja banda ir taip mirkčioja vilkai! – į žemakaktį, su geltonomis akimis už akinių stiklų Robespjerą, į raudonakį Biljo, žiūrintį į juos iš padilbų, į Sen Žiustą – su ledinėmis, žydromis vanago akimis... Štai jis tribūnoje. Tuoju prabilis. Tyla. Sprandas jo įtemptas, o šaltas jo žvilgsnis skrodžia visas šitas sulinkusias, besislepiančias nuo jo nugaras. Jis apžvelgia juos; kurį pulti? Prieš pusę metų šiuose rūmuose tarytum bangos siautėjo aistros: žirondistai ir montanjarai, kaip dvi šturmuojančios armijos, žodžiu ir veiksmu puldavo viena kitą su ginklais rankose; ir virš viso šito sąmaiščio – griausmas iš tribūnų. Du tūkstančiai gerklių riaukčiojo visu balsu! Dabar – kapų tyla. Kai prabyla vienas mėsininkų, galima išgirsti musės skridimą virš lavonų. Visi šitie sustingę kūnai virpa nuo klejojančio laukimo. Kas pakliuvo į užtvarką, tas jau nebežino, nei ką jis padarys, nei kas su juo bus padaryta. Niekas nežino, ar bus pareikalauta jo galvos, ar jam teks pareikalauti kieno nors galvos. Peržengdamas slenkstį – o jį reikia peržengti, kadangi kitaip atkreipsi dėmesį į save – žmogus nustoja būti pačiu savimi. Draugas, bičiulis, prieš akimirką laikęs tavo ranką, darosi tau svetimas. Ką jis galvoja apie mane? O aš? Ką aš galvoju apie jį?.. Kiekvienas tampa mįsle kitam. Galbūt po akimirkos aš pamatysiu, kaip jis pakyla su grėsme akyse ir ims šaukti ant manęs, apsiputojęs, su visa gauja. Arba galbūt aš pralenksiu jį... nes ateina minutė, kai aš žinau, kad mano kaimynas pareikalaus mano galvos, jeigu aš pirmas nepaimsiu jo galvos...

Šito pasakojimo metu Žeromo rankos dreba, jis sujaudintas, beveik klejoja. Jis nutraukia savo kalbą ir nori vėl paimiti grafiną su degtine, bet SOFI ryžtingai atstumia grafiną nuo savo vyro ir atsisėdusi šalia jo švelniai paliečia jo ranką.

SOFI. Nebeaudrinkite savęs! Nusiraminkite! Papasakokite man, kas įvyko. Aš stengiuosi suprasti... Jūs pasakėte, kad kalbėjo Sen Žiustas, buvo nauji potvarkiai? Jūs nebalsavote už juos?

ŽEROMAS (*Patvirtinančiai linkčioja galva*). Taip, nauji potvarkiai.

SOFI. Bet prieš ką gi? Jie sutriuškino visus savo priešus. Ir kairiuosius, ir dešiniuosius. Nelaimingoji Žironda agonijoje. Komuna sulaužyta. Nėra dar nė savaitės kaip nusirito Ėbero, Šometo ir Klotso galvos. Kas gi beliko jiems naikinti?

ŽEROMAS. Pačius save. Jie ryja viens kitą. Po to, kai jie sukūrė tuštumą aplink Respubliką, jie žūdo pačią Respubliką. Šiandien šeštą valandą ryto jie areštavo...

SOFI. Ką?

ŽEROMAS. Dantoną.

SOFI. Dantoną?

ŽEROMAS. Mes nebuvo su juo draugai, aš nemylėjau šito žmogaus. Man buvo bjaurus tas jniršis, tiškantis putomis, tas srautas, pilnas purvo, tasai nežaboto, bet apskaičiuoto šėlimo demonas, tie žemi instinktai ir veidmainystė. Jo šauksmai per daug dažnai slėpdavo jo paties pasimetimą ir netikrumą. Tačiau kas gali nepripažinti tų puikių paslaugų, kurias suteikė Respublikai plačiai pagarsėjusi jo drąsa? Kam sunkią valandą nenušvisdavo tarytum iš debesų žaibais vainikuota ši pabaisinga figūra, kaip pačios Revoliucijos genijaus įkūnijimas? Kai susirinkime pasklido gandai apie Dantono areštą, visi sustingo iš siaubo. Kiekvienas suvokė, kad šis žmogus nepaliečiamas, kad jis – saugotina nacijos šventenybė, mažai kas nebuvo savo kailiu patyręs grubių jo paslaugų. Sunkiomis dienomis daugelis surasdavo prieglobstį po šiuo Medūzos galvos skydu. Ištisa klientų minia maitinosi trupiniais nuo jo stalo. Tačiau ši sugniužusi masė tik šnabždėjosi ir tylėjo. Ir aš tylėjau, kaip jie...

Pagaliau vienas jo klikos žmonių, visiems žinomas kaip žlungančio šviesuolio palydovas, pajutęs, kad ir jis gali žlugti kartu su juo, instinktyviai pabandė jį paremti. Menkas žmogeliūkštis Ležandras, Dantono šešėlyje žaidęs jo perkūnijomis... Baimė suteikė jam jėgų. Pakėlęs balsą, kad padrąsintų patį save, jis kaukdamas pareikalavo laisvės Dantonui. Ir jau didesnė susirinkusiųjų dalis, paskatinta šito balso, suskambėjusio tyloje, pradėjo pritarti jam kažkokiu užesiu. Kai kurie net išdrįso ploti jam. Dar kelios minutės ir, galimas daiktas, Konventas nebūtų leidęsis papjaunamas.

Staiga įėjo Robespjeras. Iš karto visų širdys apmirė. Kol jis ėjo tarp eilių, sėdinčiųjų mintys skubėjo pasislėpti po kauke. Ir vėl tyla apsupo kalbantįjį. Ležandras pamatė Robespjerą. Pagautas savo įkvėpimo, jis dar minutę šaukė toliau, tačiau jo šauksmas krito į tuštumą. Paskui jis užsikirto, sustojo, vėl pradėjo mikčioti, sakinio vidury trenkė kumščiu į tribūną, nutilo ir nunėrė žemyn. Tada iš kitos pusės į tribūną lėtai pakilo Robespjeras. Nesiteikdamas atsakyti į išgąsdinto, jau besislepiančio gyvulio kauksmą, jis šaltai perskaitė įsakymą apie areštą, trijų Komitetų sustatytą praeitą naktį. Jis prabilo miglotais išsireiškimais apie didelį sąmokslą, pasveikino „Galingąjį Senatą“, kad „jis išplėšia iš savo širdies visus nevertus savo narius, išdavusius bendrą reikalą“... Ir staiga jo balsas pasidarė grėsmingas, jis atsisuko į Ležandrą, užlindusį už kažkieno nugaros; tarytum nepastebėdamas jo, jis pašaukė įstatymo kardą prieš slaptus bendrininkus, ginančius išdavikus. Ležandras pradėjo lementi, prašydamas leisti jam atsakyti, tačiau Robespjeras, rūstus ir nepermaldaujamas, apsimetė negirdįs jo. Jis tęsė toliau savo kapotais, lėtais sakiniais, kuriuose mirtis buvo apvaikinuota gėlėmis, ir jis pasitraukė nuo tribūnos, palikęs iškeltą virš Susirinkimo laurų vainikais papuoštą kirvį.

Tyla vis gilėjo, tarytum bedugnė. Iš jos gelmių dar kartą prasiveržė Ležandro kiauksėjimas apie mirtį, tačiau šį kartą šuo turėjo tik vieną mintį: kaip nors pašliaužti po rykšte, gauti atleidimą ir lyžtelėti koją, paspyrusią jį. Mėšlungiškai jis prašė atleidimo už tai, kad nežinojęs, net supratimo neturėjęs... Įtikinėjo esąs taip atsidavęs, jog pasiryžęs atsisakyti savo draugo arba brolio, jeigu jie nusikalto, ir čia pat išsižadėjo pasmerktojo, šaukdamas savo niekšingo išsižadėjimo liudininku viso Susirinkimo niekšingumą... Tačiau nė vienas nesiryžo ištiesti jam ranką, ir nesuminkštėjo tyli Nesutrikdomojo grėsmė, žiūrėjusio, kaip skęsta nelaimingasis...

Žmogus išnyko. Paniekos ir baimės skraistė pridengė jį. Tada vienas montanjarų Susirinkimo vardu pasveikino Komitetus, kurių budrumas užkirto kelią naujiems sąmokslams. Ir iš visų salės kampų pasigirdo pritariantieji balsai. Tačiau Robespjeras, žinantis Susirinkimo nepastovumą, nepasitenkino balsais be galvų, nes balso nesugriebsi, kaip galima sugriebti galvą... Jis

pareikalavo, kad Konventas vardiniu balsavimu patvirtintų Dantono atidavimą teismui, o tikriau pasakius – kadangi nuosprendis pasirašytas anksčiau – jo atidavimą žemei.

SOFI. Ir jūs balsavote už tą nuosprendį?

ŽEROMAS. Visi jie balsavo. Likimo lėmėjo nužvelgiami, visi skubėjo prie tribūnos. Kai kurie jų ėjo sulinkę, ir jų balsas skambėjo labai neužtikrintai, dauguma gi, vaizduodami romėnišką tvirtumą, kalbėjo balsu, kuriame skambėjo varis, nors tuo metu jų viduriuose staugė baimė. Ir Ležandras balsavo. Ležandras išdavė savo šeiminką. Mūsų buvo penki ar šeši žmonės, žiūrėjusieji į visa tai su pasibjaurėjimu. Kiekvienas mūsų laukė savo eilės, o sulaukęs kiekvienas kilo ir ėjo mesti savo balsą, savo akmenį į nugalėtąjį.

SOFI. Ir jūs metėte?

ŽEROMAS. Kai atėjo mano eilė, aš pakilau ir išėjau.

SOFI. Jūs nebalsavote!..

ŽEROMAS. Aš buvau ties durimis, kai buvo ištartas mano vardas. Kaimynas, sėdėjęs už mano nugaros, palietė man petį ir pakartojo; „Kurvuazje!..“. Kažkoks žmogus stovėjo ant durų slenksčio. Aš atstūmiau jį ir išėjau iš salės. Kai atsidūriau gatvėje, man pradėjo svaigti galva ir aš vos nenukritau. Kažkoks praeivis, pamatęs, kad aš svirduliuoju, priėjo artyn, paėmė mane už rankos, nuvedė į kavinę ir davė išgerti kažko stiprinančio. Aš sutelkiau jėgas, kad neatkreipčiau į save dėmesio, ir sugrįžau namo... Man norisi gulti ant žemės, įsikasti į žemę ir nebesikelti... Pasišlykštėjimas, pasišlykštėjimas žmonėmis ir pačiu savim! Žmonija, Protas, Laisvė... Viskas – pasityčiojimas! Pasityčiojimas iš mano tikėjimo! Žmogus gimęs būti vergu. Žmogus gimęs būti išdaviku. Viskas, ką darai jam išlaisvinti, kiek stengiesi pakelti jį, priveda tiktai prie to, kad giliau atsiskleidžia jo gyvuliškoji esmė. Ką aš padariau? Aš pražudžiau savo gyvenimą!.. *(Suėmęs galvą rankomis, jis vėl nuleidžia ją ant stalo)*

SOFI *(Visą laiką klausiusi jo dėmesingai ir su augančiu gailėsčiu).* Vargšas! Vargšas! *(Ji palinksta prie jo, praskleidžia jo rankas ir paima jas į savąsias)* Žeromai, mano drauge!.. Brangusis mano vyre!.. Nenusiminkit! Aš suprantu, aš užjaučiu jus. Visas jūsų kančias aš pergyvenu drauge su jumis... Bet aš nenoriu, kad jūs prarastumėte jūsų tikėjimą... mūsų tikėjimą.

ŽEROMAS *(Pakelia galvą, abejodamas kartoja).* Mūsų tikėjimą?

SOFI. Juk jis ir mano tikėjimas. Na taip, žmonės niekšingi, žiaurūs ir nepatikimi. Deja, mes per daug gerai žinome, kad mumyse pačiuose gyvena pabaisos – tos nevertingos mintys, kurių mes neišdrįstame išreikšti, ir kurios žemina mus... Ir būtent todėl, kad mes tai žinome, mes ir pradėjome Revoliuciją, kad išlaisvintumėm ir išaukštintumėm žmogų. Mes neslėpėm nuo savęs nei sunkumų, nei pavojų. Gali būti, mes kalti tuo, kad per anksti patikėjome pergale. Tačiau kaip gera buvo tomis pirmomis išsilaisvinimo dienomis apsikabinti su visomis Prancūzijos sielomis! Argi reikia šito gailėti? Tai negalėjo trukti ilgai. Tačiau kas gi nepavydėjo ir kas nepavydės mums, kad vieną sykį gyvenime mes patyrėme tokią laimę? Mes nuskyne tą gėlę. Ir gėlė nuvyto. Nuo to laiko mes mokame už savo trumpą džiaugsmą. Tai sunku. Tačiau taip turėjo įvykti. Ir argi tai gali būti svyravimo priežastis jums? Jums, kuris išmokote savo darbais pažinti nepajudinamus Gamtos įstatymus? Jums užteko jėgų pakilti taip aukštai, kad vienu žvilgsniu apžvelgtumėt žemę anapus kalnų, vingiuojančią plačią upę, Žmonijos Dvasios Progresą. Jūs niekuomet negalvojote, kad jos tekėjimui užteks keleto metų; jūs numatėte, kad turės praeiti amžiai ir ne vieną kartą bus

sustota, ne kartą bus sugrįžta atgal. Ne, mes savo akimis nepamatysime Žadėtosios Žemės. Tačiau argi mums maža to, kad mes žinome, kur ji, toji Žemė, ir kad galim parodyti kelią į ją. Ateis kiti, jaunesni, ir tęs toliau nutrauktą žygį. Mus visus riša ši valanda, štai kuo mes galime pasiguosti! Mano drauge, jūs pats esate prieglobstis, į kurį galima pabėgti nuo baisaus ir slegiančio jus vaizdo! Jūsų asmeninė veikla, jūsų tyrinėjimai ir atradimai, visa Mokslo karalystė, kuri neprieinama žmonių beprotybei ir jų pykčiui, ir kuri – nori šito ar nenori! – išlaisvins juos...

ŽEROMAS (*Iš lėto pakilęs, laiko savo žmonos rankas, nenuleisdamas nuo jos akių*). Ach! Man jau palengvėjo!.. Šitos mintys jūsų lūpose... Tikėjimas, mano prarastas tikėjimas, jūsų dėka sugrįžta man... Mano žmona!.. Reiškia, jūs mylite mane? O aš maniau, kad ne. (*Bučiuoja jai rankas, SOFI sumišusi nusisuka nuo vyro tuo metu, kai jis prisiliečia lūpomis jos rankų. ŽEROMAS pakelia akis, žiūri į ją su dėkingumu ir nedrąsiai prašo atsakyti*) Sofi, tiesa, kad jūs truputį prisirišusi prie manęs?

SOFI (*Stengdamasi išsisukti*). Ak, jums pasakojant aš taip išsigandau... Aš bijojau... bijojau...

ŽEROMAS (*Liūdnai šypsodamasis*). Jūs bijojote mano bailumo?

SOFI. Ne, netarkite šito žodžio!

ŽEROMAS. Argi aš nepakankamai pasirodžiau bailus?

SOFI. Jūs atsisakėte nuo visuotinio pažeminimo.

ŽEROMAS. Ach, aš privalėjau kalbėti. Aš pabėgau. Aš silpnas žmogus, teturįs tiek pasigailėtino vyriškumo, kuris įgalina tikrai „nedaryti“...

Prie durų slenksčio pasirodo VALE. Jų nepastebėtas, žiūri į juos su pavydžiu apmaudu. Kai jų žvilgsniai mašinaliai pasisuka jo pusėn, jis pasitraukia į kambario gilumą.

SOFI (*Švelniai*). Jūs vargšas, silpnas žmogus, ir todėl... (*Sulaiko savo protrūkį*)

ŽEROMAS (*Pritraukia ją už rankų, kurių jis taip ir nepaleido*). Ir todėl?.. (*Ji neatsako, jis reikalauja*) Ir todėl... pasakykite! Jūs truputį... jaučiate man švelnumo?

SOFI (*Vėl sumišusi, išsisukinėdama*). Ir todėl, mano drauge, būtent todėl, kad jūs silpnas, kad jūs rizikavote savo gyvybe, todėl jūsų nuopelnas dar vertesnis. Juk jūs rizikavote savo gyvybe. Nemenkinkite savęs sakydami, kad jūs pabėgote...

ŽEROMAS. Tai tiesa. Aš žinau, aš būsiu patrauktas atsakomybėn. Jau du mėnesiai, kaip aš atrodau jiems įtartinas. Sekamas kiekvienas mano žingsnis. Kiekvieną mano žodį, netgi tylėjimą užrašinėja. Skundukai tyko manęs. Tokių yra ir mūsų draugų tarpe. Dar šiandien – aš tik norėjau pirma įsitikinti, o paskui pranešti jums apie mano įtarimus! – dar šiandien aš gavau įrodymų, kad senasis Deni Bajo...

SOFI (*Pagauta siaubo*). O dievai!

ŽEROMAS. ...perdavinėja viską, kas čia šnekama.

SOFI. Ne, aš negaliu tuo patikėti! Šitas senukas... Šitas geras ir nedrąsus žmogus... Vardan ko?

ŽEROMAS (*Gūžteli pečiais*). Kad nusipirktų saugumą pačiam sau... Ir dar todėl, kad tokiais laikais, kokiais gyvename, niekšybė tampa užkrečiama: gerus žmones staiga pagauna poreikis išsivilioti purve...

SOFI (*Siaube*). Žeromai! Jis buvo čia!..

ŽEROMAS. Kas? Bajo? Šiandien? (*Iš susijaudinimo ji nepajėgia pasakyti, tik patvirtinančiai linkteli galva*) Ko jūs bijotės, Sofi? Aš žinau jūsų atsargumą...

SOFI. Jis buvo čia, kai jėjo...

ŽEROMAS. Kai jėjo?..

SOFI. Ištremtasis, ieškąs prieglobsčio Vale...

ŽEROMAS (*Nustebęs ir nudžiugęs*). Vale!.. Jis gyvas! Jis atėjo!.. Sofi, jus priėmėte jį? Jūs neuždarėte jam mūsų namų durų? Kur jis?

SOFI. Štai jis!

Ji parodo jam VALE, kuris, išgirdęs savo vardą, pasirodo prie slenksčio. Stengdamas paslėpti savo sumišimą, SOFI išeina į laiptus tarytum pasaugoti durų ir palieka abu vyrus vienus.

Ketvirta scena

ŽEROMAS (*Artinasi prie Vale ištiesęs rankas*). Mano drauge! (*VALE nesijudina. Po trumpos pauzės ŽEROMAS vėl artinasi prie Vale*). Tau pavyko išsigelbėti? Buvo kalbama... ačiū dievui!.. (*Jis prisitartinasi prie Vale ir nori jį pabučiuoti, tačiau VALE nusisuka ir, jėjęs į svetainę, laikosi atokiau*)

VALE (*Su šalta ironija*). Suteiksime dievui galimybę pačiam tvarkyti savo reikalus. Jis nesidomi mūsų reikalais. Dievas priklauso Robespjerui.

ŽEROMAS (*Sustoja tarytum gavęs smūgį į savo draugišką protrūkį, paskui tęsia*). Vale! Aš vėl matau tave!.. Tarp rūpesčių ir juodo sielvarto, prislėgusio šiandien mane, man atrodo, tarytum saulės spindulys įspindo drauge su tavim į mano namus... (*Vėl žengia kelis žingsnius į Vale ir ištiesia jam ranką, kurios pastarasis neima*)

VALE (*Ta pačia ironija ir lediniu tonu*). Nesiartink! Tu gali nusivilti!

ŽEROMAS (*Pritrenktas atsitraukia per vieną žingsnį*). Vale! Mano drauge!.. Kas tau? Tu nenori ištiesi man rankos? Tu manim nepasitiki?.. Mano namai – tavo namai. Dėkoju tau už tai, kad tu pasirinkai juos savo prieglauda. Tu abejoji mano draugyste? Ji liko ištikima tau.

VALE (*Karčiai*). Žinau aš tuos ištikimus draugus, jau visi metai išdavinėjančius mus žudikams.

ŽEROMAS (*Liūdnai*). Vale, aš, žinoma, labai mažai tepadariau jums apginti. Tačiau aš neteisinu savęs, tu gali smerkti mane, jeigu nori – bet tu neįsivaizduoji tų bepročių namų, kuriuose mes uždaryti ir kuriuose neįmanoma ištartti bent vieno protingo žodžio. Tai epidemija. Patys sveikiasi protai palengva pasiduoda jau ketveri metai nepakeliamos įtampos, klaidinčių kalbų, karštligiškų rašinių, siaubo, įtarinėjimų, išganingų vilčių ir karčių nusivylimų sukūrė pasibjaurėtiną atmosferą.

Mirties grėsmė nuodija visas mintis. Žmogus negali nebaudžiamas kelerius metus laikytis ant tokių kardo ašmenų: „Nugalėti arba mirti“. Jis išsitepa krauju ir įpuola pasiutiman. Šitie tigras suplėšytų kiekvieną, kas bandytų sugrąžinti jiems žmogiškuosius jausmus... Deja, tai tavo draugai, Vale, tavo partija, tu pats – patys paskelbę karą ir įstūmę šalį į pilietines skerdynes, jūs paleidote nuo grandinės furijas, kurios suėdė jus pačius.

VALE (*Geliančiai*). Mes atsisakėme eiti suokalbin su nusikaltimu. Kai kas prisitaiko prie jo, kad išsaugotų sau gyvybę.

ŽEROMAS (*Įžeistas, tačiau susilaikydamas*). Aukščiau mūsų gyvybių iškyla mūsų gyvenimo kūrinys – mūsų jaunoji Revoliucija. Ji turi tiek priešų! Nesunkinkime jos padėties savo neapykanta! Mes privalome paaukoti jai visas savo aistras.

VALE (*Įžeidžiančiu tonu*). Auka nieko nereiškia tiems, kurie neturi aistrų, o gyvena vien išskaičiavimais.

ŽEROMAS (*Nenorėdamas suprasti*). Mes nekalbame apie tokius. Palikime nuošaly niekingas sielas! Mudu abu galime kalbėti tikrai apie tuos, kurie gyvena vardan idėjos.

VALE. Yra tokių, kurie miršta dėl jos, ir yra tokių, kurie maitinasi ja.

ŽEROMAS (*Šaukia*). Vale!.. Ką tu nori pasakyti?.. Kas tau, pagaliau? Galima pagalvoti, kad tu pyksti ant manęs!

VALE (*Neilgai patylėjęs, su neapykanta*). Taip!

ŽEROMAS (*Liūdnai*). Šią valandą, kai tavo gyvybei visur gresia pavojus, čia, Paryžiuje, kur pilna tavo priešų, nejaugi tu gali abejoti prisirišimu žmogaus, kuris nepritaro tavo įsitikinimams, gerbia juos ir nori tave išgelbėti?

VALE (*Užsidegęs*). Ne, aš nepripažįstu šito prisirišimo! Tavo prisirišimas – melas! Tu prisirišęs tikrai prie savęs, prie savo gerbūvio, savo atsargių darbų, savo neutralumo. Tebūnie prakeikti tironai, žudantys Prancūziją! Tačiau tebūnie išspjauti ir neutralieji!.. Tu žinai mano neapykantą šiai pabaisai Robespjerui, grėsmingam apgavikui, Respublikos budeliui, pasidavusiam Austrijai! Aš šaukiuos naujos Šarlotos Korde: aš pabučiuočiau peilį, kuris išplėštų širdį iš Robespjero krūtinės. Bet nemažiau aš neapkenčiu ir tylinčiųjų atsargumo, atsargumo žmonių, šioj žiaurioj kovoje vienodai saugančių ir nusikaltimus, ir dorybes, abejingų viskam ir užimtų vien pasvėrinėjimais, visuomet pasiruošusių tarnauti vienam kito sąskaita, o rytoj išduoti jį...

ŽEROMAS (*Susilaikydamas, ramiai, tačiau sujautintai*). Vale! Šitie žodžiai neliečia manęs.

VALE (*Įtūžęs*). Liečia tave!

ŽEROMAS (*Prislėgtas iš karto negali atsakyti*). Bet jeigu tu šitaip nekenti manęs, kodėl tu atėjai pas mane ieškoti prieglobsčio?

VALE neatsako, tačiau jo žvilgsnis nukrypsta virš Kurvuazje, į duris, vedančias į laiptus. Durys atsidaro, įeina SOFI. Jis žvelgia į ją spinduliuojančiu, kupinu aistros žvilgsniu. ŽEROMAS pastebi, kaip staigiai pasikeitė jo veido išraiška, atsisuka sužinoti šito pasikeitimo priežasties ir pamato žmogų, besitartinančią prie jo.

Penkta scena

SOFI (*Smarkiai sujaudinta uždaro duris ir bėga prie Žeromo*). Eina! Eina! Žeromai! Jis žuvęs...

ŽEROMAS stebi Vale, kuris, nė truputėlio Sofi žodžių nesujaudintas, neslepia savo džiugsmo, matydamas ją. Paskui ŽEROMAS atsisuka į Sofi ir stebi jos sumišimą. Jis taip įsigilinęs į šį stebėjimą, kad neperpranta jos žodžių.

SOFI (*Sugriebusi jį už rankos*). Greičiau, greičiau, Žeromai! Jūs negirdite manęs?

ŽEROMAS. Kas eina? Ką jūs pamatėte?

SOFI. Gatvė apsupta. Ginkluoti būriai eina iš namų į namus. Prie mūsų durų sargybinis... Einam, pasižiūrėkite! (*Priveda Žeromą prie lango dešinėj, uždengto sunkia užuolaida. Ji kilsterėja užuolaidos kraštą, ŽEROMAS palinksta žvilgterti. VALE seka juos akimis, tačiau mato jis tiktai Sofi*)

ŽEROMAS. Mūsų kvartale daroma krata.

SOFI. Jūs manote, kad tasai žmogus jau įskundė mus?

ŽEROMAS. Kas? Deni Bajo? Ne... Arba, tikriau pasakius, dar ne. Dabar tai bendra priemonė, nukreipta ne vien prieš mus... Matote tą ginkluotą būrį, įeinantį į namus priešais? Tikriausiai sekcijinis Saugumo Komitetas įsakė iškrėsti visus. Tikrinami visi namai. Tačiau, galimas dalykas, po šios dienos įvykių mūsų namai bus iškrėsti ypatingai atidžiai.

SOFI (*Sukrėsta*). Bėkite, Klodai!

ŽEROMAS. Klodai? Ach, tiesa, Vale... Pabėgti neįmanoma... Žiūrėkite, gatvės gale uždaryta užkarda ir stovi kareiviai. Iki kratos pabaigos niekas negali praeiti... Krečia visus namus. Paskutinis namas – priešais mus. Dabar mūsų eilė. Mums liko pusvalandis laiko.

SOFI (*Palaiptnui prarasdama savitvardą*). Žeromai, reikia išgelbėti jį!

ŽEROMAS (*Kaip ir anksčiau, ramiai*). Mano brangioji, visų mūsų gyvybėms gresia vienodas pavojus.

SOFI (*Sujudusi*). Bet jeigu jį suras, jis pražuvęs!

ŽEROMAS. Jūs taip pat, jeigu jį suras čia.

SOFI (*Užsidegusi*). Aš nesirūpinu savo gyvybe, kad tiktai jo gyvybė būtų išgelbėta!

VALE (*Spindinčiomis akimis*). Dabar, kai aš pasiekiau tikslą, aš nieko nebebijau!

SOFI. Ne, tikslas – gyventi. Aš nenoriu, kad jūs mirtumėt!

VALE. Gyventi arba mirti drauge!

SOFI (*Keistai*). Gyventi!..

VALE (*Aukščiausiam susižavėjimo laipsnyje*). Mes gyvensime!.. (*Jie užmiršo viską, supančią juos aplinką, pavojų ir Žeromą, kuris stebi juos, susiėmusius už rankų ir žvelgiančius vienas į kitą*)

ŽEROMAS (*Patylėjęs, labai šaltai*). Minutės suskaičiuotos ir, jeigu jūs norite gyventi, neiekvokite jų, kokios beatrodytų užpildytos jums šios akimirkos.

SOFI susigriebia, paleidžia Vale ranką ir pasitraukia. Ji žvelgia į Žeromą miglotu žvilgsniu, nepajėgdama pažiūrėti jam tiesiai į akis.

ŽEROMAS. Sofi, jūs žinote, šito kambario gilumoje, alkovo sienoje, yra įruošta medinė, plytomis užmūryta slėptuvė. Aš įruošiau ją pats savo dokumentams, kuriems pavojinga patekti į svetimas rankas. Slėptuvėje pakankamai vietos gulinčiam žmogui. Įveskite į ją Vale ir rūpestingai užtaisykite pertvarą su apmušalais. Jeigu patikrinimas prilygs tikrai sekcijinei kratai ir per mūsų namus bus tikrai pereita, tai mes galime turėti vilties išsigelbėti.

SOFI. Einam! Skubėkite, Vale!

ŽEROMAS. Palaukite!.. Reikia viską numatyti. Jeigu krata vykdoma Saugumo komiteto įsakymu arba jeigu šitas žmogus, šitas Bajo, jau išdavė mus, tada bus patikrintas kiekvienas kampelis, apžiūrėta kiekviena siena. Tada jau nieko nepaveiksi, mums lieka vienintelė priemonė... Imkite!.. (*Jis išima iš savo kaklaraiščio klosčių mažytį maišelį ir padalina jo turinį*). Tai patikimi nuodai. Man davė juos Babanis... Štai jums, Vale... Sofi... Sau aš pasilieku savo dalį... Eikite!..

SOFI sugraudinta, VALE sujaudintas, abu, kankinami prieštarų jausmų, žvelgia į Žeromą, kuris, nebežiūrėdamas į juos, eina prie lango. Jie išeina pro duris kairėje, prie ramos.

Šešta scena

ŽEROMAS de Kurvuazje pasitraukia nuo sienos ir neatplėšdamas akių nuo durų, pro kurias jie išėjo, lėtai grįžta į scenos vidurį.

ŽEROMAS (*Su karčia ironija*). Jie – meilužiai. Kokį įniršį sukelia geriausiam mano draugui pavydas ir mirties artumas! Jis nesvyruodamas užmuštų mane, kad pagrobtų mano žmoną... O ji, toji, kuriai aš tik ką patikėjau savo sielvartą, jinai – jo bendrininkė. Be abejonės, ji trokšta mano mirties... Ir kodėl gi ne? Aš juk – kliūtis jų laimei. Na, tebūnie jie patenkinti! Aš nebekliudysiu jiems... Aš nenoriu jėga laikyti būtybę, kuri veržiasi išsilaisvinti nuo manęs. Ir aš pats nebenoriu būti prirakintas prie šitos šlykščios žmonijos... Šlykščios? Ne. Tuščiagalvės! Ji neverta net paniekos... Tikrai viena būtybė padėjo man tikėti žmonija – ir toji atėmė mano tikėjimą... Gerai... Jeigu šitie abu nelaimingieji dar gali surasti gyvenime malonumą, tebūnie jie palaiminti! Aš atiduodu savąją gyvybę... (*Prieina prie knygų spintos, išima iš storo folijanto rankraščio lapelius, įrištus į pergamento apdarus*) Šituose lapeliuose, smerkiančiuose juos, budeliai suras paruoštą nuosprendį man. (*Deda rankraštį ant stalo, svetainės vidury, matomaj vietoj. Paskui eina prie lango ir žiūri į gatvę*) Jie išeina iš anų namų... Pereina gatvę... Įeina... Aš pasiruošęs...

Septinta scena

Laiptuose girdimi sunkūs kylančio būrio žingsniai. Grubus beldimas į duris. ŽEROMAS neskubėdamas atidaro. Jeina delegatas su dešimčia ginkluotų žmonių. Delegato kostiumas: „plačios juodos vilnonės kelnės, toks pat trumpas švarkas, trispalvė liemenė, jakobino perukas su trumpais glotniais juodais plaukais, raudona kepurė, ilgi ūsai, žodžiu – tikra karmanjolė“. Nacionaliniai gvardiečiai turi tikrai kai kurias šito kostiumo dalis. Kai kurie be švarkų ir liemenių, apsiavę kaimiškais batais, ginkluoti ietimis.

KRAPARAS. Saugumo Komitetas!

ŽEROMAS. Įeikite! Tai tu, pilieti Kraparai?

KRAPARAS (*Nuo pat pirmųjų žodžių parodydamas priešišumą*). Tu šito nesitikėjai?

ŽEROMAS (*Ramiai ir paniekinančiai*). Aš visko tikiuosi.

KRAPARAS (*Su grėsmingu pasityčiojimu*). Kaip kartais likimas suveda žmones!

ŽEROMAS. Tu patekai į bendrą košę... Bet aš atėjau ne tam, kad eikvočiau dėl tavęs savo seiles. Tavo galva stipriai prišriuota?

KRAPARAS. Tavo reikalas tuo įsitikinti!

ŽEROMAS (*Savo žmonėms*). Na, pradėkite! (*Švilpia kaip šunims*) ieškokite! Ieškokite! Griebkite!

KRAPARAS. Tai visai tinkami žodžiai. Tu juos puikiai ištari.

ŽEROMAS. Kai kas juoksis paskutinis...

Kareiviai pradeda grubiai knistis daiktuose, ištraukinėja stalčius, netvarkingai meta juos ant grindų, išmėto popierius. Išgirdusi triukšmą, iš gretimo kambario pasirodo SOFI. Ji prieina prie Žeromo, stovinčio vidury kambario, nugara į atvykėlius.

ŽEROMAS (*Nesijudindamas ir beveik nepraverdamas burnos*). Suvarkyta?

SOFI (*Linkteli galva, paskui pusbalsiu*). Yra vilties?

ŽEROMAS (*Pusbalsiu*). Jokios.

SOFI (*Pusbalsiu*). Kas jis toks?

ŽEROMAS (*Pusbalsiu*). Kraparas. Sukčius, kurį prieš dvejetą metų aš liepiau areštuoti Arabų kvartale už prekiavimą valiuta.

KRAPARAS (*Vienam kareivių*). Timoleonai! Nagi, pavalyk židinį! (*Kareivis įkiša ietį į židinį ir energingai knaisiojasi jame*). Truputį suvilgytų šiaudų! Dusenai, atnešk, pakurk! Jeigu lapė tenai, ji pradės kosėti!

SOFI (*Tyliai Žeromui*). Argi jie žino? (*ŽEROMAS gūžteli pečiais*)

KRAPARAS (*Kareiviams*). Ieškokite, ieškokite!

ŽEROMAS (*Kraparui*). Pasigailėk bent šitų trapių meno kūrinių! (*Rodo į japonišką širmas*)

KRAPARAS. Menas – irgi aristokratija. (*Vienas gvardiečių, tikrinęs ietimi sienas, įsmeigia ją į vieną portretą. SOFI sušunka. KRAPARAS puola prie gvardiečio*). A! A! Nagi, įsmeik dar kartą! (*Gvardietis vėl smeigia ietimi į portretą*). Užgriebei ką nors viduj? (*Atsisuka į SOFI*) Kodėl tu šūktelėjai? (*SOFI žiūri į jį su panieka. KRAPARAS šaukia įtūžęs*) Tu nesiteiki atsakyti man? Žiūri į mane kaip į šunį... Velniai griebtų!.. Mes dar pažiūrėsime, piliete, ką tu slepi už savo portreto... Prisikasim ir iki tavo kailio... Mes paieškosime pas tave blusų... (*ŽEROMAS daro judesį, norėdamas atstumti Kraparą, šis patsai atstumia Žeromą*) Tu, seni, ramiau!.. Tavo eilė dar ateis. Aš turiu įsakymą viską iškratyti. Ir aš darau kratą... Bet mes žinome, kad turime tausoti moterų drovumą... Ne mes, piliete, apžiūrėsime tavo grožybes... Asilo Oda. (*Šaukia*) Kur ji, maita? Asilo Oda? (*Laiptuose pasirodo Asilo Oda – vienplaukė mergšė, ištinusia fizionomija ir nukarusiomis krūtimis*) Vėl tu tenai verbavai kokius nors pašlemėkus? Kada nors aš pagausiu tave!.. Na! Eik! Nuvesk šitą širdelę į gretimą kambarį ir paieškok pas ją po marškiniais, ar kartais nėra tenai emigranto! (*Juokiasi. SOFI daro pasipiktinimo gestą, tačiau žvilgterėjusi į kambario duris, kur jinai paslėpė Vale, eina, Asilo Odos lydima, į kitą kambarį, prie sodo*)

ŽEROMAS (*Į šalį*). Na, jie kaip paprastai ieškos ten, kur nieko nėra, ir teks jėga priversti juos pamatyti tai, kas stovi jiems prieš akis. (*Jis prieina prie stalo, ant kurio matomaj vietoj guli jo palikti popieriai. Nė vienam gvardiečių neateina į galvą atkreipti į jį dėmesį. Dirbtiniu nevikrumu jis apsimeta skubiai imąs popierius ir besistengiąs juos paslėpti. Šituo jis patraukia Kraparo dėmesį*)

KRAPARAS (*Puldamas jį*). Stok!.. Atiduok šitai! Duok!.. (*Išplėšia iš jo popierius, skubiai verčia lapus ir skaito*) „Traktatas apie vergiją“... „Vergų respublika“... Dabar tu pakliuvai! (*Varto popierius Žeromo panosėje*) Tikriausiai jis dar paslėpė ir kitus... Tafta, laikyk jį už rankų! Vašarai, išversk jo kišenes!

Vienas gvardiečių užlaužia Žeromui rankas už nugaros ir laiko jas. Tuo metu kitas, Kraparui stebint, krato jo kišenes.

KRAPARAS. Tavo makaulė mano rankose!

ŽEROMAS (*Su šalta panieka*). Na ir suėsk ją!

Įeina LAZARAS KARNO, Visuomenės Gelbėjimo Komiteto nario drabužiais. Jis aukštas, akys mėlynos, kakta plati, tirštais antakiais; jis rūstus, išdidus – „pašaipingas sveikas protas“...

Aštunta scena

KARNO (*Akimirkai sustoja prie slenksčio, nustebęs žiūri ir, supratęs, kas vyksta, garsiai šaukia*). Ką jūs čia veikiate, žiopliai? (*Gvardiečiai atsisuka į duris*).

KAREIVIAI. Karno! Karno! Iš Aukščiausiojo Komiteto!

KARNO (*Dideliais žingsniais prieina prie Kraparo ir stipriai atstūmęs jį, išplėšia Žeromą iš laikančių jį rankų*). Niekšai! Šalin rankas!

KRAPARAS (*Atkakliai*). Aš turiu įsakymą.

KARNO. O aš duodu įsakymus.

KRAPARAS. Mano pareiga – padaryti kratą.

KARNO. Tavo pareiga – gerbti tuos, kurie verti pagarbos. Palik šį žmogų.

KRAPARAS. Vadinasi, Respublikos priešai turi privilegijų?

KARNO. Idiote! Šitai galvai Respublika skolinga daugiau negu šimtus tokių galvų kaip tavoji. Jo išradimai davė revoliucinei armijai tokius šaudmenis, kurių pagalba ji laimėjo prie Votinjį.

KRAPARAS. Pergalė tai dar ne diplomats pilietiniams jausmams. Aš nepasitikiu ereliais.

KARNO. Tau atrodo, kad jie per aukštai skraido?

KRAPARAS. Jie išeina iš gretų. Reikia pakirpti jiems sparnus. Visi privalo būti lygūs!

KARNO. Visi privalo būti rupūžėmis. (*Kraparo gvardiečiai kvatoja*) Tačiau kol pasaulis neatsistojo į vieną gretą su tavim, Kraparai, Respublikai reikalingi vadai. Ir aš – vienas jų. Pradink iš akių!

KRAPARAS. Aš išeisiu, jeigu panorėsiu. Tu čia ne šeimininkas. Aš esu Saugumo Komiteto atstovas. Ir aš neleisiu tyčiotis.

KARNO. Aukščiausias Komitetas nemėgsta juokų. Vargas tam, kas priešinasi jo įsakymams!

KRAPARAS. Gerai. Aš išeisiu, išeisiu todėl, kad sutinku išeiti. Bet Saugumo Komitetas sužinos apie tai. Ir jeigu tavo rankose mano galva, tai jo galva – mano rankose.

Jis mosuoja popieriais, kuriuos paėmė pas Žeromą, ir išeina su kareiviais bei Asilo Oda. ŽEROMAS ir KARNO lieka vieni.

Devinta scena

KARNO. Ką jis paėmė?

ŽEROMAS. Mano kaltinamąjį aktą.

KARNO. Prieš kitus ar prieš tave?

ŽEROMAS. Ir vieną, ir kitą. Šituose rankraščiuose aš demaskuoju Konstitucijos iškraipymą ir despotus, eksploatuojančius ją.

KARNO. Tu daužai dangų akmenimis. Jie krinta ant tavęs.

ŽEROMAS. Aš žinau. Tiesa žudo.

KARNO. Laikas nelaukia, Kurvuazje. Eidamas čia aš žinojau, kas vyksta. Tačiau viskas vystosi greičiau negu aš buvau numatęs. Nemaniau, kad pamatysiu čia šnipus.

ŽEROMAS. Argi ne Visuomenės Gelbėjimo Komitetas atsiuntė juos čia?

KARNO. Visuomenės Gelbėjimo Komitetui nereikalingi šnipai. Jam užtenka tavo draugų.

ŽEROMAS. Deni Bajo jau pasakė?

KARNO. Taip.

ŽEROMAS. Vadinasi, aš nebeturiu ko pranešti tau.

KARNO. Tu slepi čia šunį žirondistą.

ŽEROMAS. Tu juk nesitiki, kad aš jį išduosiu?

KARNO. Ne. Išvaryk jį lauk! Tegu pakaria kitoj vietoj. Tačiau aš atėjau kalbėti ne apie jį. Kur jis bebūtų, šis niekšas, kur benueitų – jo kailis dabar nedaug tevertas. Aš atėjau pakalbėti apie tave.

ŽEROMAS. Ko tu nori?

KARNO. Kurvuazje, tu juk pats žinai, kad esi nebeatikimas. Ir nebe nuo šiandien. Tavo neutrali laikysena pastaraisiais mėnesiais, tavo tylus nepritarimas Komiteto priemonėms, net tavo vengimas dirbti, viskas rodo, kad tu tapai priešu. Visai nesunku buvo perprasti slaptus tavo jausmus. Vien tavo nuopelnai, o taip pat norėjusių išsaugoti nacionalinei gynybai tokią galvą, kaip tavoji, Prijero, Žano Bona ir mano įsikišimas dar gelbėjo tave. Tačiau šiandien taurė jau perpildyta. Tavo pasimetėlišku žodžių susirinkime nepadorumas, tavo skubotas bėgimas iššaukė Susirinkime pasipiktinimo audrą. Tik ką tenai įvyko pašėlusį sceną. Mes paskendome sraute. Daugelis trokšta baigti su tyliu pasipriešinimu, kuris laikomas žalingesniu už viešąjį. Jie suteikia tau galimybę pasirinkti: arba tu sąžiningai paremsi naujuosius dekretus – aš kalbu apie dekretus, nukreiptus prieš ištremtuosius – arba tu prisijungsi prie ištremtųjų. Ir štai aš atėjau pasakyti tau: šį vakarą tu nueisi į Jakobinų klubą, pakilsi į tribūną ir pasisakysi dekretų naudai. Tai tavo išsigelbėjimo sąlyga.

ŽEROMAS (*Ramiai*). Aš atsisakau. Aš pripažįstu, kad paskutiniaisiais metais mano laikysena buvo ypatingai abejotina. Dar šiandien aš išgyvenau nederantį man pasimetimą, tačiau nuo to laiko susidėjo aplinkybės, apie kurias dabar nėra prasmės pasakoti, bet kurios sugrąžino man žvilgsnio aiškumą ir minčių ramybę. Pagaliau aš būsiu laimingas, galėdamas prisiišti sau atsakomybę.

KARNO. Atsakomybę už ką?

ŽEROMAS. Aš pasmerksiu potvarkius ir kruvinąją diktatūrą.

KARNO. Tu nepadarysi šito. Tu neturi tam teisės, tarp kitko, neturi tam ir galimybės.

ŽEROMAS. Aš turiu savo sąžinės teisę ir turiu galimybę paaukoti jai save.

KARNO. Beproti, tu nematai, kad šiuo metu pajudinti Komitetą tai reiškia sugriauti mūsų kūrinių – Respubliką!

ŽEROMAS. Mūsų kūrinių buvo bandymai įtvirtinti laisvo žmogaus teises.

KARNO. Kad žmogus būtų laisvas, visų pirma reikia apginti jį nuo tų, kurie laiko jį vergovėje. Atskiro žmogaus teisės nieko nereiškia, jeigu jų neremia valstybė savo jėga.

ŽEROMAS. Ir nieko nereiškia tai, kas aukojama valstybės jėgai?

KARNO. Jie – niekai, bet jie bus viskuo. Tad išmokime ateities vardan paaukoti dabartį!

ŽEROMAS. Aukoti ateičiai tiesą, meilę, visas žmogiškąsias dorybes ir savo paties savigarbą – reiškia aukoti pačią ateitį. Teisingumas neišauga ydingoje dirvoje.

KARNO. Pasikalbėkime atvirai, Kurvuazje! Abu mes – mokslo žmonės. Abu žinom gamtos įstatymų nepalenkiamumą. Gamtai nerūpi švelnūs mūsų jausmai. Siekdama savo galutinių tikslų, ji trypia kojomis žmogiškąsias dorybes. Galutinis tikslas – dorybė ir aš noriu pasiekti šį tikslą. Kokią kainą betektų sumokėti už tai. Ne aš nustačiau šitą kainą. Aš tik sutinku su ja. Visi šitie gudrūs ir plėšrūs žmonės man taip pat pasibjaurėtini, kaip ir tau, o gal ir daugiau negu tau. Ir aš esu labiau už tave priverstas gyventi šalia jų. Man šlykšti toji prievarta, po kuria jie priverčia mane kasdien pasirašinėti. Bet aš nesijaučiu turįs teisę atsisakyti nuo viso to ir išsisukinėti nuo veiksmų vien todėl, kad jie teršia mano rankas. Mane domina tikrai prasidėjusio mūsų tikslas. Žmonijos progresas vertas keletos niekšybių, o jeigu reikia, tai ir nusikaltimų.

ŽEROMAS. Aš tave suprantu, Karno. Aš nesmerkiu, kad tu neturi pasigailėjimo. Kaip tu tvirtini, mokslas išsiverčia be gailesčio. Aš taip pat, kaip ir tu, bijau sentimentalumų. Bet aš bijau ir ideologinių teorijų. Aš vyresnis už tave ir ir netikiu, kaip tiki tu, į žmonijos Progresą. Aš per daug mokslo žmogus, kad galėčiau be išlygų patikėti į vieną mūsų hipotezių (juolab tai ne daugiau, kaip hipotezė). Ir kokia ji bebūtų maloni žmonijos dvasiai ir karštoms jos viltims, aš niekuomet nepaversiu jos dievu, alsuojančiu kruvinų altoriaus aukų kvapu. Man šventa tikrai gyvybė, tikra gyvybė.

KARNO. Ir tu atiduosi savąją?

ŽEROMAS. Aš atsisakau vietoj jos atiduoti svetimą gyvybę.

KARNO. Taip ar kitaip, jų gyvenimas baigtas.

ŽEROMAS. O mano ne, kadangi jis rodo niekšingajai tironų ir bailių epochai laisvos sielos pavyzdį.

KARNO. Nusispjaut man į tavo sielą! Bet aš branginu tavo gyvybę. Man reikalingos tavo smegenys, Kurvuazje, mums reikalingi tavo darbai, tavo genijus. Tėvynė reikalauja tavęs. Tu mobilizuotas. Tu neturi teisės pabėgti. Tu atimi iš nacijos vaisius, kurie teisėtai priklauso jai.

ŽEROMAS. Aš apgailestauju, kad man tenka nutraukti pradėtus darbus. Meilė tiesai – štai vienintelis dalykas, kuris neapgaudinėja. Kantrus ir stropus tiesos ieškojimas – vienintelis neišnykstantis gėris. Tačiau šiais pastaraisiais metais mes supratome, kad reikia visuomet būti pasiruošusiems atsisakyti visko, kas mums priklauso: turtų, garbės, laimės, meilės, darbo ir gyvybės. Aš pasiruošęs.

KARNO. Egoistas! Paaukodamas save, tu galvoji tikrai apie save!.. Aš irgi pasiruošęs dėl paties savęs. Bet aš nepasiruošęs dėl tavęs. Aš nenoriu pasiduoti. Kurvuazje!.. Vardan senos pagarbos ir bendro darbo, kuris riša mudu, priimk išsigelbėjimo sąlygas, kurias aš atnešu tau!

ŽEROMAS. Aš negaliu. *(Nueina į šalį)*

KARNO *(Gūžtelėdamas pečiais).* Teorema. Asilo užsispyrimas!.. *(Akimirka jis laukia, paskui žengia kelis žingsnius prie Žeromo ir ištiesia jam kažkokius popierius).* Štai, paimk!

ŽEROMAS *(Ima popierius, sklaido).* Kas čia?

KARNO. Iš anksto buvau tuo įsitikinęs. Aš žinau matematikų užsispyrimą... Na, dėk šitai kišenėn!.. Tai du suklastoti pasai – tau ir tavo žmonai. Tačiau negaišk nė vienos dienos! Dar šį vakarą išvažiuokite iš Paryžiaus! Jeigu galima, tuojau pat. Jums užsakytos vietos pašto karietoje, nuo Paryžiaus iki Dižono, o iš ten – iki Sen Klodo. Sudiev. Daugiau nebesirodykite!

ŽEROMAS (*Sujaudintas*). Karno! (*Spaudžia jam ranką*) Tačiau kam gi bėgti? Mus tuojau pat suims... Argi galima pasislėpti nuo Komiteto pėdsekių šunų ir Robespjero neapykantos?

KARNO. Jis viską žino.

ŽEROMAS. Kas? Jis?

KARNO. Taip. Nepaperkamasis. Iniciatyvos ėmiausi aš. Tačiau nors jis ir apsimeta, kad nežino, aš atėjau pas tave tylomis jam sutinkant. Tavo mirtis mums neparanki, Kurvuazje. Respublikai nemalonu užsiversti sau ant pečių tavo lavoną. Jis per daug sunkus. Padaryk mums paslaugą ir nusinešk jį! Komitetas užsimerks!.. Tačiau neversk mūsų vėl atsimerkti! Nesileisk pagaunamas! Tau nebus dovanota. (*Išėina*)

Dešimta scena

ŽEROMAS de Kurvuazje sėda prie savo rašomojo stalo ir susimąsto. Atsargiai prasiveria Sofi kambario durys. Pasirodo SOFI, apžvelgia ištuštėjusį kambarį, žiūri į vyrą, sėdintį nugara į jį.

SOFI (*Pusbalsiu*). Jie išėjo?

ŽEROMAS (*Neatsisukdamas*). Taip.

SOFI. Ką jums pasakė Karno?

ŽEROMAS. Nieko. (*Atsisuka*) Negaiškime šių akimirkų betiksiams žodžiams! Minutės suskaitytos! Pagalvokime apie tai, ką mums reikia pasakyti vienas kitam. Priekite čia, Sofi. Apie ką mudu kalbėsime, šito neprivalo girdėti žmogus už sienos. (*Jis parodo duris, pro kurias išėjo Vale*) Jūs mylite šitą žmogų... Neatsakinėkite! Aš tai žinau. Jūs per daug nuoširdi, kad galėtumėte nuslėpti... (*Pauzė*) Nors jūs ir buvote nepakankamai nuoširdi, kad galėtumėte prisipažinti man. (*Jis vėl gestu sulauko ją*) Tačiau aš nepriekaištauju jums. Jeigu jūs šito negalėjote padaryti, tai reiškia tikrai tiek, kad ir jokia kita moteris jūsų vietoje nebūtų pajėgusi tai padaryti. Aš žinau jūsų taurumą, ir aš žinau žmogiškosios širdies sulpnumą. Aš užjaučiu jus.

SOFI stovi šalia sėdinčio Žeromo. Jos rankos nuleistos, o jam tariant paskutiniu žodžiu, jos galva nulinksta kaip visiškai palaužto žmogaus.

ŽEROMAS (*Žvelgia į ją su liūdna šypsena*). Kaip jūs mylite jį!

SOFI (*Nuleista galva*). Aš myliu jį. (*Trumpa tyla*) Atleiskite man!

ŽEROMAS. Jūs laisva.

SOFI (*Pakelia galvą ir ištiesia ranką Žeromui*). Žeromai! Pasakykite man... ką daryti?

ŽEROMAS. Aš negaliu jums atsakyti. Kiekvienas pats save teisia. Kiekvienas pats už save atsako.

SOFI. Bet jūs niekinate mane!

ŽEROMAS. Ne. Niekam aš neturiu nei paniekos, nei neapykantos. Niekas nekaltas. Kaltas gyvenimas.

SOFI (*Ištiestomis rankomis*). Bet jūs... jūs kankinsitės!

ŽEROMAS. Ne. Mano metuose, ir dar prie dabartinių aplinkybių, aš neturėsiu tam laiko. Galvokite tiktai apie save! Būkite laimingi, jeigu galite.

SOFI (*Sielvartaudama*). Žeromai! (*Stovėdama pasiremia židinio, uždengia veidą rankomis, verkia. ŽEROMAS sujaudintas pakyla, prieina ir tėviškai palinksta prie jos. SOFI pakelia veidą, užlietą ašaromis*) Deja! Mes mylėjome vienas kitą. Kodėl praeina meilė? Kodėl meilė pasikeičia?.. Atleiskite! Aš vėl įžeidinėjau jus... Mano drauge, aš visuomet jaučiu jums patį pagarbiausią prisirišimą. Aš sutikčiau visą gyvenimą tylėti ir kankintis, kad tiktai apsaugočiau jus nuo šitos kančios... Tačiau aistra įsiveržė kaip viesulas ir atidarė visas duris. Ji pagavo mane, patraukė su savimi. Ką gi daryti? Pasakykite man, ką aš galėčiau padaryti? Ar galiu aš jai priešintis? Ar galiu? Ar galiu? Ar tauru visa tai? Ar žmogiška?

ŽEROMAS žvelgia į ją su gailėsčiu, užjaučiančiai šypsosi, paskui ima nuo rašomojo stalo Karno paliktus du pasus ir perduoda jai. SOFI mašinaliai paima popierius ir žiūri juos nesuprasdama.

ŽEROMAS. Šį vakarą jūs abu išvyksite. Šitie dokumentai atidaro jums Paryžiaus vartus ir visus Prancūzijos kelius iki Šveicarijos sienos. Viskas numatyta. Visos vizos tvarkoj. Pašto karietoje užsakytos vietos. Jums bus nesunku pakeisti drabužius ir išvaizdą, sutinkamai su pasuose nurodytomis žymėmis. Įspėkite Vale ir skubiai ruoškitės! Nereikia, kad ši naktis užkluptų jus dar čia. Eikite, gelbėkite jo gyvybę ir gelbėkite savo laimę!

SOFI (*Visiškai pasimetusi*). Mano drauge!.. Jūs norite... Jūs norite... Ne! Tai neįmanoma!

ŽEROMAS (*Ramiai*). Reikia išgelbėti Vale. Argi jūs šito nenorite?

SOFI (*Aistringai*). Taip, noriu!

ŽEROMAS. Tai lydėkite jį! Vienas jis neišvažiuos. Ir jūs neprivalote daugiau būti viena. Aš pavedu jus vieną kitam. Nebedelskite! Išvažiuokite!

SOFI palinksta priešais Žeromą de Kurvuazje, ima jo ranką, bučiuoja ją. ŽEROMAS bando išlaisvinti ranką. SOFI pakyla, nepaleisdama vyro rankos. Abu stovi, švelniai žvelgdami viens į kitą.

SOFI. Jūs geraširdis!.. Aš negaliu šito priimti.

ŽEROMAS. Jūs galite tai padaryti visiškai dorai. Viskas tarp mūsų buvo tauru, sąžininga.

SOFI. Aš negaliu palikti jūsų.

ŽEROMAS. Jūsų širdis jau paliko mane. Sofi, neapgaudinėkime patys savęs iliuzijomis! Jūsų širdis priklauso kitam.

SOFI. Kokia kančia žinoti, kad aš atidaviau jums savo širdį, o šiandieną atimu ją iš jūsų!.. Aš nenoriu!.. Kokia kančia! Mano širdis nebeprikaluso man! Viskas tolsta nuo manęs ir net aš pati!.. Mane kankina laiko bėgimas. Vakar aš priklausiau jums, aš žadėjau jums iki galo dalintis jūsų sielvartais ir džiaugsmais. Ir aš palieku jus vidurkelyje, palieku tam, kad užsiversčiau sau ant pečių naujos prasidedančios meilės didžiulę našta! Ak, jeigu ji prasideda, ji turės ir pasibaigti! Ar užteks man tikėjimo, kad galėčiau iš naujo pradėti savo gyvenimą? Kur man surasti pasitikėjimą pačia savimi ir gyvenimu?.. Kokia kančia!..

ŽEROMAS. Kiekvieną vakarą mirštantis ir kiekvieną rytą atgimstantis gyvenimas netrukus suteiks jums viltį ir užsimiršimą. Nebegalvokite, eikite! Laikas nelaukia!

Jis švelniai stumia Sofi prie kambario durų, už kurių užrakintas Vale. Įspraudžia jai į rankas pasus.

SOFI (*Paima pasus, mašinaliai juos žiūrinėja, paskui staiga pagalvojusi klausia*). Bet kaip jūs gavote šituos pasus?

ŽEROMAS. Ar ne vis tiek?

SOFI. Iš kur jie?

ŽEROMAS. Man juos davė Karno.

SOFI. Kam?.. Kam jis juos davė? Jie buvo paruošti jums. Jums ir man. Mudviem abiem. Vadinasi, mudu turėjome išvažiuoti?.. kažkas gresia jums? Jūs patekote į pavojų?..

ŽEROMAS (*Stengiasi nukreipti jos mintis*). Ne, ne... Jokio pavojaus nėra.

SOFI. Jeigu jo nėra, tai kodėl jis atėjo ir atnešė jums priemonę pabėgti?

ŽEROMAS. Na nebūkite beprotė! Nekurkite sau įsivaizduojamų rūpesčių! Užtenka tikrų, realių. Galvokite vien apie tai, kaip išgelbėti tą, kurį jūs mylite!

SOFI. Tą, kurį aš myliu?.. Kurvuazje, aš nešioju jūsų vardą. Aš jūsų žmona. Kol nesutraukti mus jungiantys ryšiai, aš reikalauju sugrąžinti man teises, žmonos teises, ir aš reikalauju, kad mes laikytumėmės visiškos tiesos tarp mūsų, kaip laikėmės jos visuomet... Tai padaryti – jūsų pareiga man. Sakykite, neslėpdami nieko!

ŽEROMAS (*Po neilgos tylos, sutikdamas*). Mus įskundė. Bajo išdavė mus. Tenai žino, ką mes slepiame. Šią naktį ateis areštuoti Vale.

SOFI. Ir jus.

ŽEROMAS. Karno draugystė apgins mane. Užtenka kalbėti! Ruoškitės kelionei! Apsivilkite šilčiau. Surinkite pačius būtinausius daiktus. Aš einu pašaukti Vale.

Jis eina prie durų, norėdamas atidaryti jas. Staiga duryse pasirodo VALE. Jis niūrus, jo drabužiai netvarkingi.

Vienuolikta scena

VALE (*Neramiai dairydamsis*). Jų nebėra?

ŽEROMAS. Nebėra, bet jie sugrįš.

VALE (*Neramiai*). Kada?

ŽEROMAS. Nežinau.

VALE (*Bėgioja po kambarį dideliais neramiais žingsniais, žiūri pro langą, klausosi prie durų*). Kur bėgti? Kur pasislėpti?

ŽEROMAS. Vale, aš noriu pasikalbėti su tavim.

VALE (*Bėgioja toliau, nesiklausydamas*). Aš nebegrįšiu į šitą slėptuvę, kur tu mane užrakinai. Aš negaliu pakelti tos padėties, kai negalima pajudinti nė vieno sąnario! Aš gulėjau tenai suspaustas kaip karste, ir girdėjau, kaip jie vaikščiojo po kambarį. Jie pabeldė į sieną, už kurios aš gulėjau dusdamas ir negalėdamas padaryti nė vieno judesio apsiginti... Aš negaliu šito pakelti! Aš negrįšiu tenai!..

ŽEROMAS (*Sėsdamasis, ramiai*). Tau ir neteks tenai grįžti. Išklausk, ką turiu pasakyti tau.

VALE (*Neramiai*). Tu sakai, jie sugrįš?

ŽEROMAS (*Ramiai*). Mums užteks laiko pasikalbėti. (*Ženklu kviečia jį sėstis. VALE sėdasi, tačiau klausydamasis Žeromo kalbos, visą laiką neramiai seka išorinius garsus*). Aš įtikinau savo žmoną išvykti kuriam laikui iš Paryžiaus. Šią žiemą pablogėjo jos sveikata. Ji praleis du mėnesius savo gimtinėje, prie Seno krantų, netoli Kliuni. Aš turėjau lydėti ją, tačiau visuomeniniai reikalai neleidžia man...

VALE pakyla nuo kėdės ir įsiklauso į žingsnius, kylančius laiptais.

VALE (*Giliu balsu*). Eina!..

Tyla. ŽEROMAS tarytum negirdi. SOFI įsiklauso, sustingusiai sėdėdama prie židinio, kuriame ji tik ką įkūrė ugnį. VALE visas susikaupęs, ruošiasi pulti pirmąjį, kas įeis į vidų.

SOFI (*Ramiai*). Kyla į antrąjį aukštą.

VALE vėl sėda ant kėdės.

ŽEROMAS (*Tęsia toliau tonu, tarytum niekas nė nebūtų pertraukę jo*). Aš negaliu palydėti jos. Štai mano pasas. Tu važiuosi vietoj manęs.

VALE (*Sukrėstas*). Aš?

ŽEROMAS (*Taip pat ramiai*). Tokiu būdu tu pasirūpinsi Sofi ir tuo pačiu metu ištrūksi iš tinklo, kuris jau paspėstas tau. Pasiekęs jos namus, netoli Kliuni, tu atsidursi prie sienos. Visa kita priklausys nuo jūsų.

VALE pakyla, ima į rankas Žeromo ištiestą jam pasą, atverčia ir vėl užverčia jį; jis per daug sukrėstas, kad galėtų kalbėti. SOFI, kuri viso ankstyvesnio pokalbio metu klausėsi, mąstė, stebėjo abu vyriškius, dabar be triukšmo suplėšo savąjį pasą ir meta jį į ugnį. Paskui ji pakyla ir eina prie Vale.

SOFI (*Žeromui, kuris duoda jai ženklą tylėti*). Ne, mano drauge, leiskite man kalbėti, nieko nebereikia slėpti. (*J Vale, švelniai, bet tvirtai*) Klodai, mano vyras žino apie mūsų jausmus. Aš jam prisipažinau. Jis toks kilnus, kad suteikia man laisvę vykti drauge su jumis. Aš apsisprendžiau. Savo laisva valia aš pasilieku su savo vyru. Laisva valia aš atidaviau jam save visam gyvenimui. Ir jis visuomet buvo vertas mano prisirišimo. Aš negaliu, neprarasdama savo orumo, atimti savęs iš jo. Išdidi širdis neatsisako savęs. Aš norėjau dalintis jo gyvenimo išbandymais. Ko aš norėjau, to noriu ir dabar. (*Eina prie vyro ir paduoda jam ranką*)

ŽEROMAS (*Sujaudintas*). Aš neturiu teisės sulaikyti jus. Aš įtrauksiu jus į savo pražūtį.

SOFI (*Tyliai ir skubiai*). Tylėk! Tegu jis nežino!

VALE (*Karčiai*). Ach, jūs niekadose nemylėjote manęs!

SOFI. Aš myliu jus, Vale. Aš visada mylėsiu jus. Tačiau jeigu mes nepajėgiamo valdyti meilės kančių, mes pajėgūs neleisti meilei žaisti mumis.

VALE (*Karčiai*). Jūs niekadose nemylėjote! Jūs mylite tiktai savo išdidumą!

SOFI (*Švelniai*). Mano drauge, jeigu aš neturėčiau šito išdidumo, kaip jūs sakote, šito vargšo sužeisto išdidumo, argi jūs taip mylėtumėte mane? Ar ilgai jūs galėtumėte mylėti mane silpną, svyruojančią, atsiduodančią praeinančioms aistroms, neištikimą savo duotam žodžiui? Ar mes būtumėm laimingi? Mes gyventume baimėje dėl laimės, kuri pasibaigia, dėl meilės, kuri nuvysta, o meilei užgesus mes liktume vieniši, praradę garbę žmonės.

VALE (*Įtūžęs*). Vis tiek! Aš turėčiau jus!

SOFI (*Liūdnai šypsodamasi*). Ir jūs pražudytumėt mane... Na, vargšeli mano plėšrūne, reikia gelbėtis! Juk dabar jūs – tiktai auka jiems, kitiems plėšrūnams. Nebekalbėkime daugiau! Pakalbėkime apie būdus pabėgti!

VALE. Aš nenoriu išvažiuoti! Be jūsų aš nenoriu!

SOFI. Aš sudeginau savo pasą. Aš jau nebegaliu išvažiuoti!

VALE. Bent ne šią naktį! Aš noriu praleisti šią naktį tavo pastogėj.

ŽEROMAS. Yra žinoma, kad aš slepiu tave pas save. Tu būsi areštuotas anksčiau negu ateis vidurnaktis.

VALE. Ne, tu apgaudinėjai mane! Tu meluoji!

ŽEROMAS. Tu pats įsitikinsi. Jie gali ateiti kiekvieną minutę.

VALE. Tai netiesa!.. (*Įsiklauso*) Aš girdžiu juos!.. Ne... Aš neišvažiuosiu. Aš pasilieku.

ŽEROMAS (*Ramiai*). Pasilik! Tu pasiruošęs mirti?

VALE (*Sudrebėjęs*). Mirti!.. Ne! Ne! Aš nenoriu... Numirti!.. Koks siaubas!

ŽEROMAS (*Ramiai*). Po valandos – areštas, rytoj rytą teismas, o rytoj vakare – giljotina...

VALE (*Netekęs savitvardos*). Rytoj vakare šitą pačią valandą krūva mėsos, suverstos į vežimą ir išmestos šiukšlynan... Aš!.. Niekuomet!.. Aš nenoriu!.. Gelbėkite mane... (*Kaip beprotis susmunka prieš tuščių kėdę, rankomis kabinėdamasis už jos atramos*)

ŽEROMAS. Pasiruošk bėgti.

ŽEROMAS ir jo žmona pakyla. Jie atrenka Vale kelionės bagažui įvairius daiktus, drabužius, maistą. VALE lėtai pakyla, giliai alsuoja nuleista galva. Jis nedrįsta pažvelgti į savo draugus, kurie vaikšto po kambarį. Pasisuka nugara į juos ir stovi, pasirėmęs kėdės atramos, veidu į žiūrovus.

VALE. Man gėda...

SOFI (*Prieina ir užmeta jam ant pečių apsiaustą*). Mes gelbėjame jus, drauguži.

VALE. Man gėda.

SOFI (*Motiniškai apvilkinėja jį*). Ne, nesigėdykite. Aš džiaugiuosi, kad jūs norite gyventi. Aš laiminga, kad jums dar brangi gyvybė.

VALE. Aš jos nekenčiu ir trokštu jos. Aš nepajėgiu sutikti prarasti ją. O dievai! Kas įvyko? Pažeminimas slegia mane. Kad užkariaučiau jus, Sofi, aš ryžausi tūkstančiui mirčių ir drebėjau tiktai iš baimės, kad galiu nebepamatyti jūsų. O dabar, dabar! Aš nebegaliu pakelti minties apie mirtį... Ne, nežiūrėkite į mane pilnomis gailėsčio akimis! Kokį pasibjaurėjimą aš sužadinu jums!

SOFI (*Tyliai*). Mano drauge, niekad taip stipriai aš jūsų nemylėjau.

VALE. Ach! Vėl pamatęs jus aš netekau jėgų. Aš buvau atsisakęs gyvybės, tačiau pamatęs jus aš vėl suvokiau jos kainą. Dabar aš nebenoriu skirtis su ja... (*Jis prislėgtas*) Aš bailys. Aš bijau.

ŽEROMAS (*Prisiartina prie jo, švelniai*). Nekankink savęs! Nekaltink savęs silpnumu! Mes juk žinome, mano drauge, kad nėra žmogaus, narsesnio už tave. Tačiau ir pats narsiausias žmogus lieka žmogumi. Tu iki pačių kraštutinumų įtempei savo jėgas. Penkis mėnesius tu atlaikei nežmonišką kovą. Nuovargis lyg uola iš karto prislėgė tave. Tu parkritai, bet parkritai kovodamas. Pasitrauk iš arenos. Tu gali nesigėdydamas tai padaryti. Ir tu privalai tai padaryti. Išvažiuk iš Paryžiaus! Palik Prancūziją! Gelbėkis nuo savo priešų! Pasisemk naujų jėgų naujoms kovoms!

VALE (*Pakyla truputį sustiprėjęs nuo šitų kelių žodžių ir ruošiasi eiti*). Bet paskui jūs prisijungsite prie manęs?

ŽEROMAS (*Geraširdiškai*). Aš nesu amžinas.

VALE. O jūs, Sofi... Kaip? Galbūt kada nors?.. (*Iš karto nutyla, padilbomis žvelgdamas į Žeromą. Paskui nusilenkia, karštai bučiuoja Sofi rankas ir eina durų kryptimi. Tačiau prieš išeidamas atsisuka, mato Kurvuazje, betiesiantį jam ranką. Akimirka svyruoja, paspaudžia jam ranką ir paskutinį kartą žvelgia į Sofi*) Sudiev! (*Išeina*)

Trylikta scena

ŽEROMAS de Kurvuazje ir SOFI lieka vieni. Jau visai sutemo. ŽEROMAS žvelgia į duris, pro kurias išėjo Vale. SOFI prieina prie lango, žiūri pro užuolaidas.

ŽEROMAS (*Geraširdiškai*). Atrodo, šis šaunus jaunuolis priėmė dėmesin mano gyvenimo trumpumą. (*Prieina prie židinio ir uždega žvakę*)

SOFI. (*Palikusi savo stebėjimo punktą, prieina prie židinio ir sako su švelnia ironija*). Bet jis nepriėmė dėmesin mano gyvenimo ilgumo. (*Atsisuka į vyrą ir ištiesia jam rankas. Jis paima jas ir švelniai žiūri į ją*)

ŽEROMAS. Sofi, jūs dėl nieko nesigailite?

SOFI. Areštas neišvengiamas?

ŽEROMAS. Jokios vilties išsigelbėti.

SOFI. Tada viskas gerai.

Jis atima savo rankas. Jie sėda prie gestančio židinio.

ŽEROMAS. Paskutinis mūsų vakaras.

SOFI. Aš jaučiu visišką palengvėjimą. Nebereikia daryti jokių sprendimų. Nebereikia kovoti. Nebereikia gailėtis. Reikia tiktai pasiduoti nakties srautui ir tiems, kas sprendžia mūsų likimą.

ŽEROMAS prieina prie jos ir žiūri į ją su giliu švelnumu. Ji sėdi šalia vyro, deda jam ant peties galvą. Jų keliai susisiečia. Rankos nejudėdamos guli ant kelių. Jie mąsto ir šypsosi, žiūrėdami į ugnį. Beveik visas dialogas vyksta pusbsiu.

SOFI (*švelni ir rami*). Mano gerasis, mano brangusis vyre, kaip paprastai jūs aukojate save dėl manęs!

ŽEROMAS. Troškimas laimės tam, kurį myli, nėra aukojimasis.

SOFI. Dabar aš laiminga.

ŽEROMAS. Jūs norite mane paguosti?

SOFI (*Ramiai, iš lėto, tačiau į pabaigą – su slepiamu šiurpuliu balse*). Ne, mano drauge, aš sakau tiesą. Savo liūdesį aš palikau tame krante, kurį mes palikome. Ach, kokia paguoda padėjus galvą jums ant peties stebėti, kaip tolsta mano sielvartai! Sėdėkite! Nejudėkite! Ir kaip tolsta visas šis žmogiškasis pragaras su visomis jo aistromis, beprotybėmis ir siaubu!

ŽEROMAS. O štai mūsų Vale dar nepavargo nuo jo.

SOFI (*Taip pat ramiai, abu šypsosi*). Vargšas berniukas!.. Kaip godžiai jis troško vėl pasinerti į jį!.. Jūs manote, jam pavyks išsigelbėti?

ŽEROMAS. Tikiuosi.

SOFI. Kokia laimė! Tačiau mane gąsdina jo sielvartas, kai jis sužinos, koks likimas ištiko mudu.

ŽEROMAS. Gyvenimas nugalės viską.

SOFI. Taip, tikriausiai... Vargšas Vale!..

ŽEROMAS. Sofi, jūs atsimenate ilgus mūsų vakarus čia, šitam kambaryje? Jūs sėdėdavote su knyga prie stalo ir žiūrėdavote, kaip aš dirbu, o aš žiūrėjau, kaip jūs svajojate ir abu mudu svajodavome, juoba, visos mintys, darbai, mokslas, meilė – svajonė. Ir mes atiduodavome vienas kitam savo svajones ir dažnai, susidurdamas su kokiais nors sunkumais, aš kreipdavausi į jūsų aiškų protą, geroji mano patarėja...

SOFI. Aš atsimenu viską, pradedant pirmuoju vakaru, kai aš, jauna nuotaka, įėjau į šį seną namą. Mes buvome tik ką susituokę. Nors jūs buvote jau apsuptas šlovės, jūs bijojote manęs, kadangi aš buvau jauna, o jūs – jau nebejaunas. Mes buvome tada vieni du, jūs priėjote prie manęs ir visiškai tyliai pasakėte: „Atleiskite man mano meilę!“.

ŽEROMAS. Jūs man atleidote?

SOFI. Mano širdis tada prisipildė dėkingumo, kurį šį vakarą, paskutinį mūsų vakarą, aš vėl surandu. Jūs atleiskite man už tai, kad buvau tai pamiršusi. *(Ji palenkia savo kaktą Žeromui, kuris bučiuoja ją)*

ŽEROMAS. Aš irgi buvau užsimiršęs, brangioji Sofi. Aš buvau pamiršęs savo vyriškumo ir nuoširdumo pareigą. Koks silpnas aš buvau dar šį vakarą, kai sugrįžau namo! Ir tikrai suvokęs, kad aš praradau jus, aš suradau savyje jėgų padaryti sprendimą.

SOFI. Mes abu pasimetėm šito nepažajojamo pasaulio labirintuose... Tebūnie palaiminta paskutinioji valanda, kuri padėjo mums surasti viens kitą ir surasti pačius save.

ŽEROMAS. „Nuno dimittis“¹. Mes atėjome prie pabaigos. Įsiklausyk! Tuščioje gatvėje žmonių žingsniai...

SOFI *(Su pabudusiu nerimu).* O, visi mūsų dideli planai, žuvusios mūsų viltys, nutraukti darbai, visa, kas miršta drauge su mumis...

ŽEROMAS. Jie kyla laiptais...

SOFI *(Jaudindamasi).* Bent kūdikis kad pasiliktų po mūsų!.. Kam, kam buvo mums duotas gyvenimas?

ŽEROMAS *(Tvirtai).* Kad nugalėtumėm jį.

Tyla. Abu pakyla. SOFI, jau susitaikiusi su likimu, pasiremia Žeromo rankos, žiūri į jį ir šypsosi. Iki pat pabaigos jie neišskiria ir stovi greta viens kito. SOFI palenkia galvą Žeromui ant peties. Abu žiūri viens į kitą. Jie net nekreipia dėmesio į atsiveriančias duris. Girdėti artėjantieji balsai.

SOFI *(Liūdnai šypsodamasi).* Nugalėtum... Sudiev, mano drauge. „Jau suskinti laurai“...

Aštrus beldimas į duris.

ŽEROMAS *(Labai švelniai).* „O štai gražuolė, kuri surinks juos...“

SOFI *(Parodo veiksmo pradžioje numestą ant stalo alyvos šakutę).* Ne, geriau duokite man šitą mirštančios alyvos šakelę...

ŽEROMAS paduoda jai žydinčią šakelę. Ji bučiuoja ją. Durys atsidaro. Įeina ginkluotas būrys.

UŽDANGA.

¹ Dabar jums atleista. (Lot.)